याज्ञवल्क्यस्मृतिप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ ॥श्रीसर्वकामप्रदकल्पायनमः॥ ॥ योगीश्वरंयाज्ञवल्क्यंसंपूज्यमु
नयोऽब्रुवन्॥ वर्णाश्रमेतराणांनोब्रूहिधर्मानशेषतः॥१॥ मिथिलास्थःसमोगोदःक्षएंध्यात्वा
ब्रवीन्मुनीन्॥ यस्मिन्देशेमृगःकृष्णस्तस्मिन्धर्मान्निबोधत॥२॥पुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्रां
गमिश्रिताः॥ वेदःस्थानानिविद्यानांधर्मस्यचचतुर्दश॥३॥मन्वत्रिविष्णुहारीतयाज्ञवल्क्योशनो
गिराः॥ यमापस्तंबसंवर्ताःकात्यायनबृहस्पती॥४॥पराशरव्यासशंखलिखितादक्षगौतमौ॥५॥ वर्णकाले.
नातवोवशिष्ठश्चधर्मशास्त्रप्रयोजकाः॥५॥ देशेकालेऽपायेनद्रव्यंश्रद्धासमन्वितं॥पात्रेप्रदी स्त्रीव्यवहारः.
यतेयत्तत्सकलंधर्मलक्षणं॥६॥श्रुतिःस्मृतिःसदाचारःस्वस्यचप्रियमात्मनः॥सम्यक्संकल्प
जःकामोधर्ममूलमिदंस्मृतं॥७॥इज्याचारदमाहिंसादानस्वाध्यायकर्मणां॥अयंतुपरमोध
र्मोयोयोगेनात्मदर्शनं॥८॥चत्वारोवेदधर्मज्ञाःपर्षत्त्रैविध्यमेवतां॥साब्रूतेयंसधर्मःस्यादको
वाधर्मोविनश्यति॥९॥ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रावर्णास्त्वाद्यास्त्रयोद्विजाः॥निषेकाद्याःक्रम
द्वानांतेषांवैमंत्रतःक्रियाः॥१०॥गर्भाधानमृतौपुंसःसवनंस्यादनोपुरा॥षष्ठेष्टमेवासीमं
तः पंचमेमासि ॥ ॥ इतिऽपोद्घातप्रकरणं॥२ ॥ ॥ ॥

॥२॥ जपन्नासीत सावित्रीं प्रसवात्तारकोदयात्॥२४॥संध्यां प्राक्प्रातरेवेहतिष्ठेदा सूर्यदर्शनात्॥अग्नि
कार्यं ततः कुर्यात्संध्योपासनमेव हि॥२५॥ततो भिवादये द्वृद्धानसावहमिति ब्रुवन्॥गुरुं चैवाभ्यु
पासीत स्वाध्यायार्थमाहितः॥२६॥आहूतश्चाप्यधीयीत जपंश्चैवेन्द्रियाणि संनियम्य॥हितं चास्य च
रेन्नित्यं मनोवाक्कायकर्मभिः॥२७॥ शूद्रो ह्येहि मेधाविञ्शुचिकर्मनसूयकः॥अथास्याधर्मतः सा
धुशुक्लासज्ञानविन्नदां॥२८॥दंडाजिनोपवीतानि मेखलं चैव धारयेत्॥आसप्तरात्रेष्वरेर्ज्ये
ष्ठसामिधं चैवासमुत्तमे॥२९॥आदिमध्यावसानेषु भवच्छब्दोपलक्षिता॥आसप्तक्षत्रियविशां
भैक्षचर्या यथाक्रमं॥३०॥ कृताग्निकार्यो भुंजीत वाग्यतो गुरुणानुज्ञातो॥अपोशानक्रियापूर्वं
सर्वसान्नमकुत्सयन्॥३१॥ब्रह्मचर्ये स्थितो नैकमन्नमद्यादनापदि॥आसप्तमाद्भोजया
त्प्राङ्नेतरमपीडयन्॥३२॥मधुमांसंजनोच्छिष्टंशुक्तस्त्रीप्राणिहिंसनं॥भास्करालोकनाश्लील्लं निष्ठुरवाक्यं २
परमकं २ पतितैर्वायश्चवर्जयेत्॥३३॥सगुरुर्यैःक्रियाः कृत्वावेदमस्मैप्रयच्छति॥उपनीयददद्वेदमाचार्यः
सउदाहृतः॥३४॥एकदेशमुपाध्यायऋत्विग्यज्ञस्तुच्यते॥एतेमान्न्यायथापूर्वमेभ्यो माताग्री ॥२१॥

संस्कारहीनाद्विजाद्प्रासा २

यसी॥३५॥प्रतिवेदंव्रह्मचर्यद्वादशानिपंचवा॥ग्रहणांतिकमित्येकेवेदांतश्चैवषोडशे॥३६॥
आषोडशाद्ब्राह्मणस्याद्द्वाविंशात्क्षत्रबंधुतः॥चतुर्विंशाच्चवैश्यस्यात्॥आसंवत्सरात्॥ब्रह्मक्षत्रविशांकालओपनायनिकः परः॥३७॥
अतऊर्ध्वपतंत्येतेसर्वधर्मबहिःकृताः॥सावित्रीपतिताव्रात्यासाव्रात्यस्तोमादृतेक्रतोः॥३८॥
मातुर्यदग्रेजायंतेद्वितीयंमौंजिबंधनात्॥ब्राह्मणक्षत्रियविशास्तस्मादेतेद्विजाःस्मृताः॥३९॥
यज्ञानांतपसांचैवशुभानांचैवकर्मणां॥वेदएवद्विजातीनांनिःश्रेयसकरः परः॥४०॥
मधुनापयसाचैवसदेवांस्तर्पयेद्द्विजः॥पितॄंश्चमधुसर्पिर्भ्यांऋचोधीतेहिमोऽन्वहं॥४१॥
यजूंषिक्षीरतोधीतेयोन्वहंसप्तताम्रतेः॥प्रीणातिदेवतास्तेनमधुनाचपितॄंस्तथा॥४२॥
सतुसोमपथंतेर्देवांस्तर्पयेद्योन्वहंपठेत्॥सामानितृप्तिंकुर्याच्चपितॄणांमधुसर्पिषा॥४३॥
मेदस्यंतर्पयेद्देवानथर्वांगिरसःपठन्॥पितॄंश्चमधुसर्पिर्भ्यामन्वहंक्षीरतोद्विजः॥४४॥
धर्मशास्त्रंपुराणंचनाराशंसीश्चगाथिकाः॥इतिहासांस्तथाविद्यायोधीतेक्षीरतोन्वहं॥४५॥
मांसक्षीरोदनमधुतर्पणंसर्पिषाहविः॥कव्यंतृप्तिंकुर्याच्चपितॄणांमधुसर्पिषा॥४६॥
नेतत्सास्तर्पयंत्येनंसर्वकामफलैःशुभैः॥यंयंक्रतुमधीतेचतस्यतस्यानुयाफलं॥४७॥

त्रिर्वित्तपूर्णां पृथिवीं दत्त्वा कामश्रुते॥ तपस श्चरणं स्नेहन्नित्यं स्वाध्यायवान्द्विजः॥८॥ नैष्ठिकोब्रह्मचारी तुवसेदाचार्यसन्निधौ॥ तदभावे सुतन्तस्य पत्न्यांवैश्वानरेपिवा॥९॥ अनेनविधिना देहं साधयन्विजितेंद्रियः॥ ब्रह्मलोकमवाप्नोति नचेहजायते पुनः॥ ॥५०॥ ॥इति ब्रह्मचर्यप्रकरणं॥ ॥ ॥गुरवेतुवरंदत्वास्नायीतत्रदुरोदया॥ वेदव्रतानिवापारंनीत्वाचुभयमेववा॥१॥ अविच्छुतब्रह्मचर्योलक्षण्यांस्त्रियमुद्वहेत्॥ अनन्यपूर्विकांकांतामसपिंडांयवीयसीम्॥२॥ अरोगिणीभ्रातृमतीमसमानार्षगोत्रजां॥ पंचमात्सप्तमादूर्ध्वंमातृतः पितृतस्तथा॥३॥ दशपूरुषविख्यातात्श्रोत्रियाणांमहाकुलात्॥ स्फीतादपिनसंयोगेरोगदोषसमन्वितात्॥४॥ एतैरेवगुणैर्युक्तः सवर्णःश्रोत्रियोवरः॥ यत्नात्परीक्षितःपुंस्त्वेयुवाधीमान्जनप्रियः॥५॥ वृद्धस्यतेद्विजातीनांश्रूद्राद्योपसंग्रहः॥ नैतन्ममतंमस्मान्नत्रात्मोजायतेस्वयं॥६॥ तिस्रोवर्णानुपूर्व्येणद्वेतथैकामथाक्रमं॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांभार्याह्यूद्रजन्मनः॥७॥ ब्राह्मोविवाहोदैवश्चतथैवार्षःप्राजापत्यस्तथासुरः॥ गांधर्वःसमयान्मिथः॥ राक्षसोयुद्धहरणात्पैशाचःकन्यकाछलात्॥११॥ पाणिर्ग्राह्यःसवर्णासुमुख्यायक्षत्रियाशरं॥ वैश्यापत्तोदमादद्यात्तदेदनेत्वग्रजन्मनः॥१२॥ पितापितामहोभ्राताससकुल्यो जननीतथा॥ कन्याप्रदःपूर्वनाशेप्रकृतिस्थःपरःपरः॥१३॥ अप्रयच्छन्समाप्नोतिभ्रूणहत्यामृतावृतौ॥ गम्यंहरन्नरात्कन्यांकुर्वन्स्वयंवरं॥१४॥ सकुलेदीयतेकन्याहरंस्तांचौरदंडभाक्॥ दत्तामपिहरेत्पूर्वश्रेयांश्चेद्वरआव्रजेत्॥१५॥ अनाख्यायप्रदोषेदंड्योऽष्टशतमसाहसं॥ अदुष्टांचसजनदंड्योदूषयंस्तत्शतादृतं॥१६॥ अक्षताक्षताचैवपुनर्भूःसंस्कृतापुनः॥ स्वैरिणीयापतिंहित्वासवर्णंकामतःश्रयेत्॥१७॥ अपुत्रांयुर्वतुलातोदेवरःपुत्रकाम्यया॥ सपिंडोवासगोत्रोवाघृताभ्यक्तऋतावियात्॥१८॥ आगर्भसंभवाद्भर्तुःस्तितस्त्वन्यथाभवेत्॥ अनेनविधिनाजातःक्षेत्रजस्तुभवेसुतः॥१९॥ हृताधिकारांमलिनांपिंडमात्रोपजीविनीं॥ परिभूतामधःशय्यांवासयेद्यावदायुषं॥२०॥ सोमःशौचंददौस्त्रीणांगंधर्वःक्रमुकंशिरः॥ पावकःसर्वमेध्यत्वंमेध्याबैकोषितोसुतः॥२१॥ व्यभिचारादृतौशुद्धिर्गर्भेत्यागोविधीयते॥ गर्भभर्तृवधेचैवतथामहतिपातके॥ ॥२२॥

MEMORIAL

सुरापी व्याधिताधूर्तावंध्यार्थघ्न्यप्रियंवदा ॥ स्त्रीप्रसूश्चाधिवेत्तव्या पुरुषद्वेषिणी तथा ॥ २३ ॥
अधिविन्नापि भर्त्तव्या महदेनोऽन्यथा भवेत् ॥ यत्रानुकूल्यंदंपत्योस्त्रिवर्गस्तत्र वर्द्धते ॥ २४ ॥ श्मशानंनीयमानंतु भर्तारंयानुगच्छति ॥ पदेपदेऽश्वमेधेनयजतेसानसंशयः ॥ २५ ॥ मृतेजीवति वापत्यौयानान्यमुपगच्छति ॥ सेहकीर्तिमवाप्नोतिमोदतेचोमयासह ॥ २६ ॥ आज्ञासंपादिनीदक्षां वीरसूंप्रियवादिनीं ॥ सजनरात्यस्तुतीयांस्त्रीं मद्र्योभरणंस्त्रियः ॥ २७ ॥ स्त्रीभिर्मृदुवचः कार्यमेष धर्मः परःस्त्रियां ॥ आशुद्धेःसंप्रतीक्ष्योहिमहापातकदूषितः ॥ २८ ॥ लोकानंदिवःप्राप्तिः पुत्रपौत्रप्रपौत्रकैः ॥ यस्मान्नस्मात्स्त्रियःसेव्याःकर्त्तव्याश्चसुरक्षिताः ॥ २९ ॥ षोडशर्तुर्निशाःस्त्रीणांतत्र युग्मासुसंविशेत् ॥ ब्रह्मचर्य्यैवपर्वण्याश्चतस्त्रश्चवर्जयेत् ॥ ३० ॥ ऋतुस्नातांतुयोभार्यांसंनिधौनोपगच्छति ॥ घोरायांभ्रूणहत्यायां युज्यतेनात्रसंशयः ॥ ३१ ॥ एवंगच्छन्स्त्रियंक्षामांमघांमूलंचवर्जयेत् ॥ सुस्थेइंदौसकृत्पुत्रंलक्षण्यंजनयेत्पुमान् ॥ ३२ ॥ यथाकामी भवेद्वापिस्त्रीणांवरमनुस्मरन् ॥ स्वदारनिरतश्चैवस्त्रियोरक्ष्यायतःस्मृताः ॥ ३३ ॥ मर्त्तृ श्वा ॥ ४ ॥

तृपितृज्ञातिश्वश्रूश्वशुरदेवरैः ॥ बंधुभिश्चस्त्रियःपूज्याभूषणाच्छादनाशनैः ॥ ३४ ॥ संमतोपस्करारक्षाहट्टव्ययपराश्रुवा ॥ कर्म्मण्यश्वशुरयोःपादवंदनंभर्तृतत्परा ॥ ३५ ॥ क्रीडाश्रीरतिसंस्कारंसमाजोत्सवदर्शनं ॥ हास्यंपरगृहेमानंसजेत्प्रोषितभर्तृका ॥ ३६ ॥ रक्षेत्कन्यांपिताविन्नांपतिःपुत्रे वि का हि तो ३
स्तुवार्द्धके ॥ अभावेज्ञातयस्तेषांस्वातंत्र्यंनक्वचित्स्त्रियाः ॥ ३७ ॥ पितृमातृसुतभ्रातृश्वश्रूश्वशुरमातुलैः ॥ हीनानस्याद्विनाभर्त्रागर्हणीयान्यथाभवेत् ॥ ३८ ॥ सप्तमन्यांसवर्णांवाधर्मकार्य्येनकारयेत् ॥ सवर्णासुविधौधर्म्मेज्येष्ठयानविनेतरा ॥ ३९ ॥ दर्शपिंडाग्निहोत्रेणस्त्रियंदत्तवतींपतिः ॥ आहरेद्विधिवद्वाराग्नौश्चैवाविलंबयन् ॥ ४० ॥ पतिप्रियहितेयुक्तास्वाचारासुसंयतेंद्रियाः ॥ इहकीर्तिमवाप्नोतिप्रेत्यचानुत्तमांगतिं ॥ ४१ ॥ ॥ इतिश्रीविवाहप्रकरणम् ॥ ॥ ॥ सवर्णेभ्यःसवर्णासुजायंतेहिसजातयः ॥ अनिंद्येषुविवाहेषुपुत्राःसंतानवर्द्धनाः ॥ १ ॥ विप्रान्मूर्द्धावसिक्तोहिक्षत्रियायांविशःस्त्रियां ॥ अंबष्ठःशूद्रयांनिषादोजातःपारशवोऽपिवा ॥ २ ॥ वैश्यायांशूद्रयोस्तराजन्यायांमाहिष्योग्रयोसुतौस्मृतौ ॥ वैश्यानुकरणंशूद्र्यांविन्नास्वेवविधिःस्मृतः ॥ ॥ ३ ॥ ॥

ब्राह्मण्यांक्षत्रियात्सूतोवैश्याद्वैदेहकस्तथा॥शूद्रा ज्जातस्तु चांडालः सर्वधर्मबहिः कृतः॥४॥
क्षत्रिया मागधंवैश्यात्शूद्रात्क्षत्तारमेव च॥शूद्रादायोगवंवैश्याज्जनया मासवैसुतं॥५॥
माहिष्येएकरएयांतुरथकारः प्रजायते॥असत्संतस्कविज्ञेयाःप्रतिलोमानुलोमजाः॥६॥
जातुत्रेषुयुगेज्ञेयःपंचमेसप्तमेपिवा॥व्यत्ययेनकर्मणांसाम्यंपूर्ववज्जायतेनरः॥७॥॥बली
जातिविवेकंबलं॥॥कर्मस्मार्त्तंविवाहाग्नेःकुर्वीतप्रसहंग्रही॥दायकालाहृतेवापिश्रौतंवै भागकाल
तानिकाग्निषु॥१॥शरीरचिंतांनिर्वर्त्यकृतशौचविधिर्द्विजः॥प्रातःसंध्यामुपासीतदे
तपावनपूर्विकां॥२॥हुत्वाग्नीन्रसूर्यंदेवसानुजपेन्मंत्रान्समाहितः॥वेदार्थानधिग
छेच्चशास्त्राणिविविधानिच॥३॥उपेयादीश्वरंचैवयोगक्षेमार्थसिद्धये॥स्नात्वादेवान्
पितॄंश्चैवतर्पयेदर्चयेत्तथा॥४॥वेदाथर्वपुराणानिसेतिहासानिशक्तितः॥जपयज्ञप्र
सिद्ध्यर्थंविधिवाध्यात्मिकंजपेत्॥५॥बलिकर्मस्वधाहोमस्वाध्यातिथिसक्रियाः॥॥५॥

अलभ्यलाभोयोगः॥ऊर्ध्वस्थितिरासनंक्षेमः॥२

ऋतपित्रमरब्रह्ममनुष्याणांमहामखाः॥देवेभ्यस्कुहुताद्नाच्छेषाद्भूतबलिंहरेत्॥
अन्नंभूमौश्वचांडालवायसेभ्यश्चनिक्षिपेत्॥अन्नंपितृमनुष्येभ्योदेयमप्यन्वहंजलं॥
स्वाध्यायंचान्वहंकुर्यादेवब्रह्मात्मने॥८॥बालस्ववासिनीवृद्धगर्भिण्यातुरकन्य
काः॥संभोज्यातिथिभृत्यांश्चदंपत्योःशेषभोजनं॥९॥अपोशानेनोपरिष्टादधस्ता
द्वैवभुंजता॥अनग्नमस्तंचैवकार्यमन्नंद्विजन्मना॥१०॥अतिथिर्ब्राह्मणोनांदेयंपूर्वमन्या
नुपूर्वशः॥अप्रशस्तोह्यतिथिःसाममपिवाभूरिलोदकैः॥११॥सऋत्विक्षभिक्षवेभिक्षा
तव्यासुव्रतायच॥भोज्येद्वागतान्कालेसविद्यंबंधिबांधवान्॥१२॥महोक्षंवामहा
जंवाश्रोत्रियोपकल्पयेत्॥सक्रियान्नासनंस्वादुभोजनंस्मृतंवचः॥१३॥प्रतिसं
वत्सरंत्वर्घ्याःस्नातकाचार्यपार्थिवाः॥प्रियोविवाहश्चतथायज्ञःप्रस्त्विजःपुनः॥१४॥अ
र्घ्यनीतिर्हितेयःश्रोत्रियोवेदपारगः॥मान्यावेतौगृहस्थस्यब्रह्मलोकमभीप्सतः॥१५॥
परपाकरुचिर्नित्यंहविर्निंदामंत्रवर्जिते॥वाक्पाणिपादसंयुक्तंवर्जमेज्जातिभोजनं॥१६॥

अतिथिं श्रोत्रियं तत्त्वमासीनं तमनुव्रजेत्॥ अहःशेषं सहास्तीतदिष्टैरिष्टश्च वंधुभिः॥१७॥ उपास्य पश्चिमां संध्यां हुत्वाग्नींस्तानुपास्य च॥ सप्तैः परिवृतो भुक्तवतिष्ठासाथ संविशेत्॥१८॥ ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय चिंतयेदात्मनो हितं॥ धर्मार्थकामान्स्वे काले यथावदनुचिंतयेत्॥१९॥ विधाकर्मवयोबंधुविद्यैर्मान्यायथाक्रमं॥ एतैः प्रश्नैः शरीरेपि वृद्धैर्मानमर्हति॥२०॥ वृद्धमारिष्टपस्नातस्त्रीरोगिवरचक्रिणं॥ पंथादेयोरुपस्तेषां मान्यंस्नातश्च भूपतेः॥२१॥ इज्याध्ययनदानानि वैश्यस्यक्षत्रियस्य च॥ प्रतिग्रहोधिको विप्रे याजनाध्यापनेतथा॥२२॥ प्रधानंक्षत्रियेकर्मप्रजानांपरिपालनं॥ कुसीदकृषिवाणिज्यंपाशुपाल्यंविशः स्मृतं॥२३॥ शूद्रस्यद्विजशुश्रूषातयाजीवन्वणिक्भवेत्॥ द्वित्वेवाविद्यैर्जीवेद्ब्राह्मणहितमाचरन्॥२४॥ मार्यरतिः शुचिर्नित्यंभक्तोश्राद्धक्रियारतः॥ नमस्कारेणमंत्रेणपंचयज्ञान्नहापयेत्॥२५॥ अहिंसासत्यमस्तेयंशौचंेंद्रियनिग्रहः॥ दानंदमोदयाशांतिःसर्वेषांधर्मसाधनं॥२६॥ ॥६॥

मिं

यज्ञार्थंलब्धमदद्ग्रासःकाकोपिवाभवेत्॥३१॥ कुस्तूलकुंभीधान्योवाग्रहिकोश्वस्तनोपिवा॥

वयोबुध्यर्थवाग्वेषश्रुताभिजनकर्मतः॥ आचरेत्सदृशीवृत्तिमजिह्मामशठांतथा॥३७॥
नैवार्षिकाधिकान्नोयःसहिसोसंविभेद्द्विजः॥ प्राकसोमिकीःक्रियाःकुर्याद्यस्मान्नंवार्षिकंभवेत्॥३८॥ प्रतिसंवत्सरंसोमःपशुःप्रत्ययनंतथा॥ कर्तव्याग्रयणेष्टिश्चचातुर्मास्यानिचैवहि॥३९॥
एषामसंभवेकुर्याद्दर्शंवैश्वानरंद्विजः॥ हीनकल्पेन कुर्वीतसतिद्रव्येऽफलप्रदं॥४०॥ योऽनाहिताग्नेर्यज्ञकरणंश्रूद्रभिक्षितात्॥ जीवेद्वापिद्विजोंछेनश्रेयानेषांपरःपरः॥४१॥ ॥

॥ ॥इतिगृहस्थधर्मप्रकरणं॥ ॥नस्वाध्यायविरोध्यर्थमीहेतनमतस्ततः॥ नविरुद्धप्रसंगेनसंतोषीचभवेत्सदा॥१॥ राजांतेवासियाज्येभ्यःसारन्निछेदृतंक्षुधा॥ दंभिहैतुकपाखंडिबकव्रतिनश्चवर्जयेत्॥२॥ शुक्लांबरधरोनीचकेशश्मश्रुनखःशुचिः॥ नमार्गदर्शनेऽश्नीयान्नैकवासानसंस्थितः॥३॥ नसंध्यांप्रपद्येतनाऽकस्मादस्मियंवदेत्॥
नाहितंनानृतंचैवनस्तेनःस्यान्नवाधमी॥४॥ दक्षायणीब्रह्मसूत्रीवेणुमान्सकमंडलुः॥ कुर्यात्प्रदक्षिणंदेवमर्कोविप्रवनस्पतीन्॥५॥ नतुमेहेन्नदीछायांवर्त्मगोर्कंबुभस्मसु॥

॥७॥

नप्रस ॰ ग्म्यकीलोसोमसंध्यांबुस्त्रीद्विजननः॥६॥नेक्षेतार्कंननग्नांस्त्रीनचसंस्पृशेमैथु
नी॥नचमूत्रंपुरीषंवानाशुचीरुतारकः॥७॥अयंमेवज्रहस्तेवंसर्वंमंत्रमुदीरयन्॥
वर्षासप्रावृतोगछेत्स्वेत्प्रसकृद्विरानच॥८॥जीवनास्कंमूत्रंरेतोस्पृष्टनिक्षिप्तरूक्ष
वेत्॥पादौप्रतापयेन्नाग्नौनचैनमभिलंघयेत्॥९॥विरूढंवर्जयेत्कर्मप्रेतधूमंनदीतरं॥
केशास्थितुषांगारकपालेषुचसंस्थितिं॥१०॥जलेविड्वेनांजलिनानद्यानंप्रबोधयेत्॥
नाक्षैःक्रीडेन्नधर्मघ्नैर्व्याधितैर्वानसंविशेत्॥११॥नाचक्षीतपथंतीर्थगोनाद्वारेणविशेत्क
चित्॥नराज्ञःप्रतिगृह्णीयाद्धुव्यस्योच्छास्त्रवर्त्तिनः॥१२॥पतिग्रहेसूत्रिचक्रिध्वजिवे
श्यानराधिपाः॥दुष्टादृग्गुह्यपूर्वांतपूर्वादेयेषुथाक्रमं॥१३॥अध्यायानामुपक्रमेश्रावणस्य
श्रवोनक्षत्रेहस्तेनौषधिभावेपंचम्यांश्रावणस्यच॥१४॥वोषमासस्यरोहिण्यामष्टकाया
मथापिवा॥जलांतेछंदसांकुर्यादुत्सर्गंविधिवद्बहिः॥१५॥ ॥इतिनुछानप्रकरणम्॥ ॥ ॥अहंवेतेषुनध्यायःद्विव्यर्त्विग्गुरुबंधुषु॥उपाकर्मणिचोत्सर्गेस्वशाखाश्रो ॥७॥

तथा॰ त्रियेऽहते॥१॥संध्यागर्जितनिर्घातभूकंपोल्कानिपातने॥समाप्यवेदंधुनिद्वामारण्यकमधी
सच॥२॥पंचदश्यांचतुर्दश्यांअष्टम्यांराहुसूतके॥ऋतुसंधिषुभुक्त्वाचश्राद्धिकंप्रतिगृह्यच॥३॥
पशुमंडूकनकुलश्वाहिमार्जारमूषकैः॥कृतेंतरेबहोरात्रंद्वाक्रमातेतथोद्भवे॥४॥श्वक्रोष्टुगर्दभोलूकसामबाणार्त्तनिस्वने॥अभेध्यद्रव्यशूद्रांत्यसूतिकापतितांतिके॥५॥देशेशुचावासनिचविधुत्स्तनितसंप्लवे॥शुक्लाद्यैपांसुरंभोतरद्भीरात्रेतिमारुते॥पांशुवर्षेदिशांदाहेसंध्यानीहारभीतिषु॥धावनःपूतिगंधेचद्विष्टेचग्रहमागते॥७॥खरोष्ट्रयानहस्त्यश्वनौवृक्षेरिलरोहणे॥सप्तत्रिंशदनध्यायानेतांस्तात्कालिकान्विदुः॥८॥देवर्षिकस्नातकाचार्यराज्ञांछायांपरस्त्रियाः॥नाक्रामेदुत्क्रविण्मूत्रंछीवनोद्वर्त्तनानितु॥९॥द्विजाहिक्षत्रियात्मानोनावज्ञेयाःकदाचन॥आमंसोःश्रियमाकांक्षेन्नकंचिन्मर्मणिस्पृशेत्॥१०॥दूरादुच्छिष्टविण्मूत्रपादांभांसिसमुत्सृजेत्॥श्रुति

॥८॥

स्मृत्युदितं सम्यक् नित्यमाचारमाचरेत् ॥११॥ गोब्राह्मणानलात्मानिनोऽहिष्टोनपदास्यशेत् ॥ननिंदां ताडनेकुर्यात् सुतंशिष्यंचताडयेत् ॥१२॥ कर्मणामनसावाचायत्नात्पधर्मसमाचरेत् ॥ अस्वर्ग्यंलोकविद्विष्टंधर्ममप्याचरेन्नतु ॥१३॥ पितृमातृतिथिभ्रातृजातिसंबंधिमातुलैः ॥ बालातुराचार्यवैद्यसंश्रितबांधवैः ॥१४॥ ऋत्विक् पुरोहिताचार्यसमामीदाससनाभिभिः ॥ विवादंवर्जयेत्तासर्वान्लोकान्जयेद्गृही ॥१५॥ पंचपिंडानतुद्धृत्यस्नानस्त्रायात्सरोवरिषु ॥ स्त्रायान्नदीदेवखातह्रदप्रस्रवणेषुच ॥१६॥ परद्रव्यास्तनोपानगृहयानानिवर्जयेत् ॥ अदत्तान्यग्निहोत्रस्यनान्नमाददनापदि ॥१७॥ कदर्यबहुचौरांश्चक्लीबरंगावतादिनं ॥ वैणमित्रास्त्रवार्द्धुष्यगणिकागणदीक्षिणं ॥१८॥ चिकित्सकातुरक्रूरपुंश्चलीमत्तविद्विषो ॥ क्रूरोपपतितब्रॉसहंभिकोच्छिष्टभोजिनो ॥१९॥ अवीरास्त्रीस्वर्णकारस्त्रीजितग्रामयाजिनं ॥ शस्त्रविक्रयिकर्मारं तंतुवायश्वयंतिनं ॥२०॥ हंसराजरजकक्रूतघ्नब्रध्नजीविनं ॥ चैलधावसुराजीविसहोपपतिवेश्मनं ॥२१॥ एषांस

सहोदर

शांतिकर्मा २

निर्दय २

मिश्रकारक

मिल्लो पजीवीर

॥८॥

ल्पंनभोक्तव्यंसोमविक्रयिणस्तथा ॥ विश्रुतान्नतिनेश्चैवतथाचाक्रिकवंदिनं ॥ शूद्रेषुदासगोपालकुलमित्रार्द्धसीरिणः ॥ भोज्यान्नानापितश्चैवयश्चात्मानंनिवेदयेत् ॥२२॥ इतिस्नातकप्रकरणम् ॥ ॥ अनुचिंतंरथामांसंकेशकीटसमन्वितं ॥ शुक्तंपर्युषितोच्छिष्टं श्वस्पृष्टंपतितेक्षितं ॥१॥ ॥ गोघ्रातंशौकुनोच्छिष्टंपदास्पृष्टंचकामतः ॥ उद्धृत्यास्पृष्टसंस्पृष्टंपर्यायान्नंचवर्जयेत् ॥२॥ शूद्रेषुदासगोपालकुलमित्रार्द्धसीरिणः ॥ भोज्यानापितश्चैवयश्चात्मानंनिवेदयेत् ॥३॥ अन्नंपर्युषितंभोज्यंस्नेहाक्तंचिरसंस्थितं ॥ अस्नेहाश्चिरसंस्थेयंगोरसविक्रियाः ॥४॥ संधिमंनिर्दशाऽवत्सागोयमः परिवर्जयेत् ॥ औषधमेकदंष्ट्रंस्त्रैणमारण्यकमथाविकं ॥५॥ देवतार्थेहविर्द्विपुंगौर्हितान्नश्चनांस्तथा ॥ अनुपाकृतमांसानिविण्मूत्रंनिकवकानिच ॥६॥ क्रव्यादपक्षिदांस्तृहंशुकप्रतुददिर्दृभान् ॥ सारसैकशफान्हंसान्सर्वांश्चग्रामवासिनः ॥७॥ कोयष्टिप्लवचक्राह्वबलाकावकविष्किरान् ॥ यथाकृसरसंसावंपयसापरिपक्वकुलीः ॥८॥

परदा ४

चकवा ३

जलकुक्कुट २

बतक ३

चकोर २

ग्रामवटकान् द्रोणकाकां

॥१॥

कलविंकं मयूरं कोलं कुररं रज्जुदालकं ॥ जालपादान् रदंजरीटान् हंसान् श्वभ्रगृहिणः ॥१॥
बकांश्चरक्तपादांश्च श्येनं वल्गुरमेव च ॥ मत्स्यांश्चैकमतो जग्ध्वा सोपवासस्त्र्यहं वसेत् ॥१०॥ प
लांडुं विड्वरहिंचछत्राकं ग्रामकुक्कुटं ॥ लशुनं गृंजनं चैव जग्ध्वा चांद्रायणं चरेत् ॥११॥ भक्ष्याः
पंचनखाः सेधागोधाकच्छपशल्लकाः ॥ शशश्वमत्स्यपक्षिहिंस्रतुंडकरोहिताः ॥१२॥

एकाद तथा पाठीनराजीवसशल्कश्वद्विजातिभिः ॥ अतः शुद्ध्यर्थमांसस्य विधिं भक्षणवर्जने ॥१३॥ ध्वंद
प्राणात्यये तथाश्राद्धे प्रोक्षितं द्विजकाम्यया ॥ देवान्पितॄंश्चार्चयित्वा खादन्मांसं न दोषभाक् ॥१४
वसेत्सनरके घोरेदिनानि पशुरोमभिः ॥ संमितानि दुराचारो योहंसाविधिनापशून् ॥१५॥ वि ४
सर्वकामान्वाप्नोतिहयमेधफलंतथा ॥ गृहेपिनिवसन्विप्रोमुनिर्मांसस्यवर्जनात् ॥१६॥ इ
तिभक्षाभक्ष्यप्रकरणम् ॥ ॥ सौवर्णीराजतीताम्रीमृद्दारुपात्रग्रहणं ॥ शाकंरज्जु
वेणव मूलफलवासोदिदलचर्मलांगल ॥१॥ ॥ पात्राणांचमसानांचवारिणाशुद्धिरिष्यते ॥
चरुस्रुक्स्रुवस्रुहपात्रीप्युष्टेनवारिणा ॥२॥ स्फ्यस्फ्यर्क्षिनिधान्यानांसूर्पस्य ॥१॥

रौप्यस्य वैणवस्य क्षारमृत्तिकायाः

सूर्पवत्सानसं ॥ प्रोक्षणंसंहतानांचबहूनांधान्यवाससां ॥३॥ तक्षणंदारुशृंगास्थ्नांगो
वालेःफलस्यचैव ॥ मार्जनंयज्ञपात्राणांपात्रिनायज्ञकर्मणि ॥४॥ शौचैरुदकगोमूत्रैःशु
अतश्शौचप्रकरणं ३ द्धिकौद्धिकं ॥ सश्रीकलैश्चशुद्ध्यंतिरिक्तैःकृतंपक्तथा ॥५॥ सगोरसघृतैःक्षौमंपुनः
पाकान्महीमयं ॥ कारुहस्तःशुचिःपक्वंमेक्षंगोविप्रुषश्चतथा ॥६॥ भूशुद्धिर्मार्जनाद्दाहा
त्कालात्प्रोक्षणमाप्ततथा ॥ सेकादुच्छ्रयणाल्लेपाद्भूमार्जनत्रयेणतात् ॥७॥ गोघ्रातंवृत्रै
तथाकेशमक्षिकाकीटदूषितं ॥ सलिलंभस्मभूमिश्चप्रक्षेप्तव्यंविशुद्धये ॥८॥ त्रपुंसीस रांगा
कांस्यानांक्षारतोयेनगोमयेनमृदाजलैः ॥ भस्माद्भिःकांस्यलोहानांशुद्धिर्भूमौद्रवस्यतु ॥९॥
अमेध्याक्तस्यमद्यस्यगोर्विण्मूत्रेशुद्धिरुच्यते ॥ वाक्शस्त्रमंबुनिर्लिक्तमद्यंतंचसदा
शुचि ॥१०॥ शुचिर्गोवृत्तिकृन्नीचप्रकृतिस्त्र्यंगहीनतं ॥ तथामांसश्वचांडालक्रव्यादै
र्निपातितं ॥११॥ रश्मिरग्निरजश्छायागोरश्वोवसुधानिलः ॥ पंथानश्चविशुध्यंतिसोम

*१ विप्रुषोमक्षिकास्पर्शेवत्सःप्रस्रवनेशुचिः ॥ अजाश्वंमुखतोमेध्यंनगौर्नरस्यामलाः ।१

॥१०॥ सूर्यो भ्रमाकृतेः॥ १३॥ मुखं तावि प्रुषो नेष्यास्तथा चमन विं दवः॥ इमशुचस्मगतंदंतसकं मुक्तातनः शु
क्रिः॥ १३॥ स्नात्वापीतांबरधृतेसुप्ते भुक्तारथोपसर्पणे॥ आचांतः पुनराचा मेद्वासोवि परि धाय च॥ १४॥
रथ्या कर्दमतोयानि स्पृष्ट्वान्यं संभवायसेः॥ मारुतेनैव शुध्यंति पंकेष्टकचितानिच॥ १५॥ ॥इतिद्र
व्यशुद्धिप्रकरणम्॥ ॥तपस्तप्त्वासृजद्ब्रह्माब्राह्मणान्वेदगुप्तये॥ तत्सार्थंचित्र देवानांधर्मस्य
रक्षणायच॥ १॥सर्वस्मप्रभवोविप्राश्रुताध्ययनशालिनः॥तेभ्यः क्रियापराःश्रेष्ठास्तेभ्योप्यध्यात्म वक्षतेद्
विन्मताः॥ २॥नविद्यया केवलयातपसापिपात्रता॥यत्रवृत्तमिमेचोभेतद्धिपात्रंप्रकीर्तितं॥ ३॥
गोभूतिलहिरण्यादि पात्रेदत्तमनश्वरं॥नापात्रेविदुषादिंचिदात्मनः श्रेयइच्छता॥ ४॥विद्यातपो
भ्यांहीनेननुग्राह्यःप्रतिग्रहः॥ यद्ध्यनग्रहीतारमधोनयतिसात्मानमेवच॥ ५॥दातव्यंप्रहृष्टेन
त्रेनिमित्तेषुविद्वेषतः॥ याचितेनापिदातव्यंश्रद्धापूतंविशेषतः॥ ६॥हेमश्रृंगीक्षकेरोप्यैः सु
शीलावस्त्रसंयुता॥ सकांस्यपात्रदात व्याक्षीरिणीगौः सदक्षिणा॥ ७॥ दाताऽस्याः स्वर्गमा ॥१०॥

प्नोतिवत्सरान्रोमसम्मितान्॥ कपिलाचेन्नारयतिभूमश्वासप्तमंकुलं॥ ८॥सवत्सामेरोतु
ल्यानियुगान्युभयतोमुखी॥दातास्याः स्वर्गमाप्नोतिसूर्येणविधिनादत्तं॥ ९॥यावद्वत्सस्य
करौद्वौमुखंमोक्षंचदृश्यते॥तावद्भौःपृथिवीतेयायावद्गंनिमुंचति॥ १०॥यथाकथंचिद्
लागोधेनुंवाऽधेनुमेववा॥अरोगांसपरिक्लिष्टांनरःस्वर्गमहीयते॥ ११॥श्रोत्रसंवाहनंरोगि दाता८
परिचर्यासुरार्चनं॥पादशौचंहविश्शेषमार्जनंशोप्रदानवत्॥ १२॥भूरीणांश्रान्तवस्त्राणा
मिलसर्पिःप्रतिश्रयान्॥नैवेहिकंस्वर्लभुंयदत्वास्वर्गेमहीयते॥ १३॥गृहधान्याऽभयो
पानच्छत्रमार्त्यानुलेपनं॥यानंदक्षंप्रियंदृश्यांदत्वासंतंसुखीभवेत्॥ १४॥सर्वधर्मम
यंब्रह्मप्रदानेभ्येधिकंयतः॥तद्दत्तमक्षयंयाति ब्रह्मलोकमविच्युतं॥ १५॥प्रतिग्रहसमर्थो
विनादत्तेयःप्रतिग्रहं॥येलोकादानशीलानांसतानाप्नोतिदुष्कृतान्॥ १६॥कुशाःकाशा क
पयोमत्स्यागंधांडुंबदधिक्षितिः॥मांसंशय्यासनंधानाःप्रत्यक्षंयेनवारिच॥ ॥१७॥ ॥

अस्पृशिताहृतंग्राह्यमविदुष्टकर्मणः॥अन्यत्रकुलटाषंडपतितेभ्यस्तथाद्विषः॥१८॥देवातिथ्यर्चनकृतेगुरूत्सर्गार्थमेवच॥सर्वतःप्रतिगृह्णीयादात्मवृत्त्यर्थमेवच॥१९॥ ॥इतिदानप्रकरणम्॥ ॥अमावास्याष्टकाद्यृद्धिःश्राद्धपक्षोयनद्वयं॥द्वयंश्राद्धसंपत्तिर्विष्णुवस्त्वर्यसंक्रमः॥१॥ ॥व्यतीपातोगजच्छायाग्रहणंचंद्रसूर्ययोः॥श्राद्धंप्रतिरविश्चैवश्राद्धकालाःप्रकीर्तिताः॥२॥अग्र्याःसर्वेषुवेदेषुश्रोत्रियोब्रह्मवित्तथा॥वेदार्थवित्तेऽसामात्रिमपुत्रित्रसुपर्णिकः॥३॥स्वस्त्रीयऋत्विजौमातृयाज्यश्वशुरमातुलाः॥त्रिणाचिकेतदौहित्रत्रिमधुसंबंधबांधवाः॥४॥कर्मनिष्ठास्तथोनिष्ठांपंचाग्निब्रह्मचारिणः॥पितृमातृपराश्चैवश्रोत्रियाःश्राद्धसंपदे॥५॥रोगीहीनातिरिक्तांगःकालःकोनर्भवस्तथा॥अवकीर्णीकुंडगोलोकुनखीदृष्यवदंतकः॥६॥मृतकाध्यापकःक्लीबःकन्यादूष्यभिदूषकः॥मित्रध्रुक्पिशुनःसोमविक्रयीपरिविंदकः॥७॥पितृ — गुरुत्यागीकुंडाशीदृषलाशजः॥परपूर्वापतिःस्तेनःकर्मदुष्टश्चनिंदितः८॥

माता—

दानंच— तथाश्राद्धकंचैवकरिष्योचार्थमंबुच॥७

स्तुत्वा

निमंत्रयेतपूर्वेद्युर्ब्राह्मणानात्मवान्शुचिः॥तैश्चाविसंयतैर्भाव्यंमनोवाक्कायकर्मभिः॥९॥अपराह्णेसमभ्यर्च्यस्वागतेनागतांस्तान्॥पवित्रपाणिरासीनांतानास्तेषूपवेशयेत्॥१०॥युग्मान्पितॄंयथादैवेत्रिरेकमथापिवा॥पितामहानांसर्वेषांतंत्रंवावैश्वदैविकं॥११॥पात्रेप्रक्षालनंकृत्वायःपित्र्येऽहनेकमेववा॥मातामहानामप्येवंतंत्रंवावैश्वदैविकं॥१२॥पात्रेप्रक्षालनंकृत्वाविष्टरार्थंकुशानपि॥आकाङ्क्षेद्दनुज्ञातोविश्वेदेवासदस्त्वा॥१३॥यवैरन्नवकीर्यथभाजनेसपवित्रके॥मृन्मोदेयापयःक्षिप्त्वायवोसीतियवांस्तथा॥यादिआहुतिमंत्रेणहस्तेचार्घंविनिक्षिपेत्॥दत्तोदकंगंधमाल्यंधूपदानंसदीपकं॥१५॥अपसव्यंततःकृत्वापितॄणांप्रदक्षिणं॥द्विगुणांस्तुकुशान्कृत्वाऽऽसनंतस्मैप्रदापितॄन्॥१६॥आवायहेदनुज्ञातोजपेदायंतुनस्ततः॥यवोऽसिधान्यराजोऽसितिलैःकार्यःकुशैस्तिलैः॥१७॥दत्वार्घंसंस्रवांस्तेषांपात्रेकृत्वाविधानतः॥पितृभ्यःस्थानमसीतिन्यूंपात्रंकरोमधः॥१८॥अग्नौकरिष्यआदायपरेहसन्नंघतच्छुतं॥

म्य—

ऊरुवेलं नुज्ञातोऽनुज्ञातौपित्र्यवत्॥२१॥हुतशेषं प्रदद्यात्तु भाजनेषुसमाहितः॥यथालाभोप
पन्नेषुरौप्येषुचवैदेषतः॥२०॥हत्वाऽनंतरंथैवंपात्रमितिपात्राभिमंत्रणं॥कृत्वैवंदर्विछुरिसन्ने
द्विजोगुंछंनिदेशयेत्॥२१॥सव्याहृतिकंगायत्रीमधुवाताऽनुवाकंचजप्त्वायथासुखंवाग्यं भुंजीरं
स्तेविवाग्यताः॥२२॥अन्नमिश्रंहविष्यंचदद्यादग्नौधनोत्तरः॥आत्मनेस्वधाविराधिजप्त्वापूर्वेज
पंतथा॥२३॥अन्नमादायतत्पात्रःस्थंडिलेवैवानुमान्यच॥तदन्नंविकिरेद्भूमौदद्याच्चापःसकृत्सकृत्र
सर्वमन्नमुपादायसतिलंदक्षिणामुखः॥उच्छिष्टसन्निधौपिंडान्दद्याद्वैपित्र्यवत्॥२५॥मा
तामहानामपित्र्येवंदद्यादर्घंनंततः॥स्वधावाच्यंततः कुर्यादक्षय्योदकमेवच॥२६॥दत्वातुदक्षिणांदद्या
त्स्वधाकारमुदाहरेत्॥वाच्यतामित्यनुज्ञातःप्रकृतेभ्यःस्वधोच्यतां॥२७॥सूयुरस्मत्स्वधेसु
कंसूर्योसिंचेततोजलं॥विश्वेदेवाश्चप्रीयंतांपितरश्चोर्क्षदंजपेत्॥२८॥दातारोनोभिवर्द्धतांवेदाः
संततिरेवच॥श्रद्धाचनोमाव्यगमद्बहुदेयंचनोस्त्विति॥२९॥इत्युक्तोकाम्यावाचःप्रतिपत्सविस
र्जयेत्॥वाजेवाजेऽतिमीतःपितॄर्वैसर्जयेनं॥३०॥यस्मिंस्तेसंस्रवाःपूर्वमग्नौपात्रेनिवेदिताः॥

पित्र्यपात्रंततुत्सृज्यंकृत्वाविप्रान्विसर्जयेत्॥३१॥प्रदक्षिणमनुव्रज्यभुंजीतपित्र्यंसंहितं॥ब्रह्मचारीम
वेतांतुरजनींश्राद्धभोःसह॥३२॥एवंप्रदक्षिणाद्वृद्धौनांदीमुखान्पितॄन्॥यजेतद्विर्कंधुमिश्रा
न्पिंड्यैर्वैःस्त्रियाः॥३३॥एकोद्दिष्टंदेवहीनमेकार्घंकपवित्रकं॥आवाहनाग्नौकरणरहितंसपसव्य
त्॥३४॥उपतिष्ठतामक्षय्यस्थानेविप्रविसर्जने॥अभिरम्यतामितिवदेत्ब्रूयुस्तेभिरताःस्मह॥३५॥
गंधोदकतिलैर्युक्तंकुर्यात्पात्रत्रयेतथा॥अर्घार्थंपितृपात्रेषुत्रेतपात्रेप्रसेचयेत्॥३६॥येसमानाद्
तिहूयाग्नौपूर्ववदाचरेत्॥एतत्सपिंडीकरणंएकोद्दिष्टंस्त्रियाअपि॥३७॥अवीक्षसपिंडीकरणं
यस्यसंवत्सरेद्वयेत्॥तस्याप्यन्नंसोदकुंभंदद्यात्संवत्सरंद्विजे॥३८॥मृतेहनितुकर्त्तव्यंप्रतिमासंतुवत्सरं॥ सप्त
प्रतिसंवत्सरंचैवमाद्यमेकादहेहनि॥३९॥पिंडोत्सर्गोजलेविप्रेप्रोदपात्रोजलेक्षिपेत्॥प्रक्षिपेत्सप्तसु
विप्रेषुद्विजोच्छिष्टंनमार्जयेत्॥४०॥हविष्यान्नेनवैमासंपायसेनतुवत्सरं॥मात्स्यैहारिणकौरभ्र
शाकुनछागपार्षतैः॥४१॥ऐणरौरवबाराहशाशमौसैर्यथाक्रमं॥मासंवर्षाभितृप्यंतिदत्तैरिहपितामहाः॥४२॥रक्षांसिवंमहाशल्यंमधुसुन्नमेवच॥लोहामिषंकालशाकंमांसंश्राद्धीयसस्यच॥४३

मद्दानि गमास्य श्च सर्वमानं समश्नुते॥ तथावर्षात्रयोदश्यां मघासुचविशेषतः॥ कन्यां कन्यावेदिन
श्च पद्मवैसत्सुतानचि॥ पूतंऋषिं वसिष्ठोद्विजफेकद्रुकांस्तथा॥८॥ ब्रह्मवर्चस्विनः पुत्रान्स्वली
रूप्ये सकुप्यके॥ शांतिश्रेष्ठ्यंसर्वकामान प्रोतिश्राद्धदः सदा॥९॥ प्रतिस्त्रप्रतिषेकांवर्जयित्वायेतु
दृष्टौ॥ दस्त्रेणतु हता — येवैतेभस्तत्रप्रदीयते॥१०॥ स्वर्गंयशस्तथोजश्चधौर्यक्षेत्रंबलंतथा॥ पुत्रश्रे
ष्ठ्यंसौभाग्यंसप्तहिंसुरक्षतांशुभं॥११॥ प्रदत्तचैकतांचैवदक्षिणाप्रतीनचि॥ अरोगित्वंयशो
वीतमोकतांपरमांगतिं॥१२॥ धनंविद्यांभिषक्सिद्धिंकुर्यंगाअप्यजाविकं॥ अश्वानायुश्चविविध
घःश्राद्धंसंप्रयच्छति॥१३॥ कृत्तिकादिभरण्यंतंसकामानाप्नुयादिमान्॥ आस्तिकःश्रद्दधानश्चयत्ने
तमद्दमत्सरः॥१४॥ वसुरुद्रादितिसुताःपितरःश्राद्धदेवताः॥ प्रीणयंतिमनुष्यान्पितॄन्श्राद्धे
तर्पिताः॥१५॥ आयुःप्रजांधनंविद्यांस्वर्गमोक्षंसुखानिच॥ प्रयच्छंतितथाराज्यंप्रीतानृणांपितामहाः॥१६॥ ॥ इतिश्रीश्राद्धप्रकरणं॥ विनायकःकर्मविघ्नसिद्ध्यर्थंविनियोजितः॥ गणा
नामधिपत्येचरुद्रेणब्रह्मणातथा॥१७॥ तेनोपस्टोभमात्मस्वलक्षणानिनिबोधत॥ स्वप्नेवगाहतेऽर्थज्ञं

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE MEMORIAL

मुंडंश्यपश्यतिकाषायवाससश्चैवरक्तयादंश्यापिशेहति॥ अंसमेर्गर्दभैरुष्ट्रैःसहैकत्रवसिष्ठ
ते॥२॥ व्रजन्नचितथात्मानंमन्यतेनुगतंपरैः॥ विमनाविफलारंभःसंसीदत्यनिमित्ततः॥३॥ तेनो भः
पस्टोभतेनरान्नंराजनंदनः॥ कुमारीनद्यमभर्तारमपत्यंगर्भमंगना॥४॥ आचार्यवंशोत्रि
यश्चनष्ट्रिव्योऽध्ययनंतथा॥ वसिष्ठाभंनवाप्नोतिकृच्छ्रेणापिकृषीवलः॥६॥ स्वप्नंतस्मात्क
र्मयेपुत्येहिविधिपूर्वकं॥ गोरसर्षपकल्केनसाज्येनोत्सादितस्यच॥७॥ सर्वौषधैःसर्वगंधैर्वि
लिप्तशरीरस्तथा॥ भद्रासनोपविष्टस्यस्वस्तिवाच्याद्विजाःशुभाः॥८॥ अथस्नानाद्गजस्थाना
द्वल्मीकासंगमाध्रुवात्॥ मृत्तिकांरोचनांगंधान्गुग्गुलंचापुनिक्षिपेत्॥९॥ माआहताएकवर्णै
श्चतुर्भिःकलशैर्हिरात्॥ पंचमेत्यानडुहेरुक्षाप्यंभद्रासनंततः॥१०॥ सहस्राक्षंशतधारमृषि
भिःपावनंकृतं॥ तेनत्वामभिषिंचामिपवमान्यःपुनंतुते॥११॥ भगंतेवरुणोराजाभगंसूर्योबृहस्प
तिः॥ भगमिंद्रश्चवायुश्चभगंसप्तर्षयोविदुः॥१२॥ यन्नेकेशेषुदौर्भाग्यंसीमंतेमूर्द्धनि॥ ललाटे

॥१४॥

कर्णयोरक्षणोरापस्तथा हुंकुतेसदा॥१३॥स्नातस्यसार्द्रवंतैलंस्रुवेलोडुंबरेणतु॥जुहुयान्मूर्द्धनिकु
शान्सयेनप्रेतिरूपच॥१४॥मितश्चसंमितश्चैवतथाशालकटंकटौ॥कूष्मांडेराजपुत्रश्चैसंतेस्वाहा
समन्वितैः॥१५॥नामभिर्बलिमंत्रैश्चनमस्कारसमन्वितैः॥दद्याच्चतुष्पथेऽर्घंकुशानास्तीर्यसर्व
तः॥१६॥कृतोकृतांस्तंडुलांश्चपलौदनमेवच॥मत्स्यान्यक्कांस्तथापक्कान्मांसमेतावदेवतु॥१७॥वामा८
पुष्पंचित्रंसुगंधंचसुरांचत्रिविधामपि॥मूलकंपूरिकाशूकांस्तथैवैंडेरकस्रजः॥१८॥दध्यन्नंप
यसंचैवगुडपिंडंसमोदकं॥एतान्सर्वान्समाँस्तभूमौकृतातःशिरः॥१९॥विनायकस्यजन
नीमुपतिष्ठेन्नतोबलिं॥दूर्वासिद्धार्थपुष्पाणांदत्वार्घंपूर्णमंजलिं॥२०॥रूपंदेहियशोदेहिभगं
गभवतिदेहिमे॥पुत्रान्देहिधनंदेहिसर्वकामांश्चदेहिमे॥२१॥ततःशुक्लांबरधरःशुक्लमाल्या
नुलेपनः॥ब्राह्मणान्भोजयेद्दद्याद्वस्त्रयुग्मंगुरोरपि॥२२॥एवंविनायकंपूज्यग्रहांश्चैवविधानतः॥
कर्मणांफलमाप्नोतिश्रियंचाप्नोत्युत्तमां॥२३॥ ॥इतिविनायकशांतिः॥ ॥अथसिद्धसमदापूजा
तिलकंस्वामिनस्तथा॥महागणपतेश्चैवकुर्वन्सिद्धिमवाप्नुयात्॥१॥श्रीकामःशांतिकामोवाग्रहयज्ञं ॥१४॥

समारभेत्॥ब्रह्मायुःपुष्टिकामोवातथैवाग्निचरन्नपि॥२॥सूर्यःसोमोमहीपुत्रःसोमपुत्रोबृहस्पतिः॥
शुक्रःशनैश्चरोराहुःकेतुश्चेतिग्रहास्मृताः॥३॥ताम्रकांस्यस्फाटिकंस्फटिकचंदनस्वर्णकादुभौ॥रजता
दयसीसाकांस्यालाबूयोग्रहःक्रमात्॥४॥खदिरोर्कोवटेऽपामार्गःपीपलोमंडलकस्तुवा॥यथावर्णंप्रदेया
निवासांसिकुसुमानिच॥५॥गंधाश्चबलमश्चैवधूपोदेयश्चगुग्गुलुः॥कर्तव्यामंत्रवंतश्चवरा
वैःप्रतिदैवतं॥६॥आकृष्णेनरजसेवाअग्निमूर्द्धादिवःककुत्॥उद्बुध्यस्वेतिचऋचोयथासंख्यं
प्रकीर्तिताः॥७॥बृहस्पतेअतियदर्यस्तथैवान्नात्परिस्रुतः॥शंनोदेवीस्तथाकांडात्कंकृण्व
न्निमांस्तथा॥८॥अर्कःपलाशःखदिरस्त्वपामार्गोथविष्वलः॥उदुंबरःशमीदूर्वाकुशाश्चसमिधःक्र
मात्॥९॥एकैकस्याष्टशतकंमधादिंशतिरेवका॥होतव्यामघृतसर्पिर्भिर्दध्याक्षीरेणवायुताः॥१०॥
गुडौदनंपायसंचबृहद्विंक्षीरवर्हिकं॥दध्योदनंबृहद्विश्वर्णमंसंचित्राभमेवच॥११॥दद्याद्बृहत्क
मादेतद्द्विजेभ्योभोजनंबुधः॥इत्थंतोषयथाशक्तंसकृत्सविधिपूर्वकं॥१२॥धेनुःशंखस्तथाना
गश्चहेमवासोहयःक्रमात्॥कृष्णागौरायसंछागएताःदक्षिणाःस्मृताः॥१३॥यश्चयस्मप्रदद्युः

स्थः स तं मलेभ्यः समुद्धरेत्॥ ब्रह्मणे वा वरो दत्तः पूजितः पूजयिष्यथ॥१४॥ ग्रहा मा वो नरेंद्राश्च ब्राह्मणा
॥१५॥ श्चविदोद्यतः॥ पूजिताः पूजयंत्येते निर्दहंत्यपमानिताः॥१५॥ ग्रहधीना नरेंद्राणां मुच्छामाः पतनानि च॥
भाग्याभावौ च जगतस्तस्मात्पूज्यतमा ग्रहाः॥१६॥ यथा बालग्रहाराणं कबंधवारणं भवेत्॥तथाहेवो य
ज्ञातानां शांतिर्भवति वारणं॥१७॥ अथ बालेमध्यस्थशुचिर्देवपरायणं॥आत्मदोषं कृतघ्नत्वं स्व
शांतिग्रहा नरं॥ऋद्धिशांतिप्रकरणं॥ ॥महोत्साहः स्थूललक्षः कृतज्ञो दृढसेवकः॥विनीतस्स
त्वसंपन्नः कुलीनः सत्यवाक्शुचिः॥१॥ ॥अदीर्घसूत्रः स्मृतिमान्नक्षुद्रोक्रूरस्तथा॥धार्मिको व्यस
नीचैव प्राप्तः शूरोरहस्यवित्॥२॥स्वरं ग्रहाणां वीक्षित्वा दुःस्वप्नानां तथैव च॥विनीतस्तथवाग्मी यां
त्र्यां चैव नराधिपः॥३॥संमंत्रिणः प्रकुर्वीत प्राज्ञान्मौलानस्थिरान्शुचीन्॥तैः सार्द्धं चिंतयेद्राज्यं वि
प्रेणानुगतस्त्वयं॥४॥पुरोहितंच कुर्वीत दैवज्ञमृद्धितोहितं॥दंडनीतिं च कुशलमथर्वांगिरसे तथा॥५॥
श्रोतस्मार्तक्रियाहेतोर्ऋत्विजश्चैव कारयेत्॥यज्ञांश्चैव प्रकुर्वीत विधिवद्दूरिदक्षिणान्॥६॥भोगं श्चाद्य थं ३
पादिभ्यो वस्तूनि विविधानि च॥अक्षयो यनिधीरांश्च मंत्रिभ्यः प्रयच्छति॥७॥अस्कंदमजरं चैव मो
क्षयित्वेरदूषितं॥अग्नेः सकाशाद्विप्राग्नेर्हुतं श्रेष्ठविहोच्यते॥८॥अलब्धमाहरेल्लब्धं यत्नेन
परिपालयेत्॥पालितं वर्द्धयेन्नित्यं वर्द्धितं त्रेषु निक्षिपेत्॥९॥दत्तापूर्तिनिबंधं वा कृत्वा लेख्यं तु कारयेत्॥ ॥१५॥

आगामिभद्रं पतिपरिद्वानायपार्थिवः॥१०॥ पटे वा तान्नपट्टे वास्वमुद्रोपरिचिह्नितं॥अभिज्ञेरक्षसनो
वंद्यानात्मानं च महीपतिः॥११॥प्रतिग्रहपतिमाणं दानछेदोपणं नं॥स्वहस्तकालसंपन्नंशासनंकार
येत्स्थिरं॥१२॥रम्यंपश्यमाजीव्यंजांगलंदेशमावसेत्॥तत्रदुर्गाणि कुर्वीत जनकोशात्मगुप्तये१३
तत्रतत्रनिधातान्अध्यक्षान्कुलजान्शुचीन्॥प्रकुर्यादायकर्मांतव्ययकर्मसुचोदितान्१४
नातःपरतरोधर्मोनृपाणं यद्रणार्जितं॥विप्रेभ्योदीयतेद्रव्यं प्रजाभ्यश्चाभयंसदा॥१५॥यज्ञोह
वेषुयुक्तेभूम्यर्थमपराजुरवाः॥अकूटैरायुधैर्योतिनेस्वर्गंयोगीनोयथा॥१६॥पदानिक्रतुतुल्या
निभग्नेष्वविनिवर्त्तिनां॥राजासुकृतमादत्तेहतानांविपलायिनां॥१७॥तवाहवादिनं क्लीबंनिर्हेतिंपर
संगतं॥नहन्याद्विनिवर्त्तंतंचमुद्रप्रेक्षणकादिकं॥१८॥कृतरक्षःसमुत्थायपश्येदायव्ययौस्वयं॥
व्यवहारांस्ततोदृष्ट्वास्नाताभुंजीतकामतः॥१९॥हिरण्यंव्याकृतानीतं भोडागारेषुनिक्षिपेत्॥प
रेषांचारांस्ततोदूतान्प्रेषयेन्मंत्रिसंगतः॥२०॥ततःस्वैरविहारीस्यान्मंत्रिभिर्वासमागतः॥वेलां
तंकृत्वासेनान्यासहचिंतयेत्॥२१॥संध्यामुपास्यश्रुत्वाचारांगाढमाविशेत्॥गीतनृत्यैश्चभुंजी

तपठेत्स्वाध्यायमेवच ॥२२॥संविद्दोऽर्थयोषेणप्रतिबुध्येत्तथैवच ॥ शास्त्राणिचिंतयेद्बुध्यासर्वकर्म
ण्यतास्तथा ॥२३॥ प्रेक्षमेच्चततश्चारान्सत्वेषुचसादरान् ॥ ऋत्विक्पुरोहिताचार्यैरग्निमिनंदतः ॥२४॥
दृष्ट्वाज्योतिर्विदोवेदपारदघातृगः कांचनंमही ॥ नैवेदिकानिवंतथाश्रोत्रियेभ्योऽहतानिच ॥२५॥ आलसो पा० ३
लक्ष्मीस्निग्धेचजिह्मः क्रोधनोऽरिषु ॥ स्याद्भृशंसवर्गेषुमानासुखंयभाविता ॥२६॥ पुण्यास्त्रीगमादत्तेन्नामेनपरिपालयन् ॥ सर्वदानाधिकंयस्मात्प्रजानांपरिपालनं ॥२७॥ बाटतस्करदुर्वृत्त
महासाहसिकादिभिः ॥ पीड्यमानाःप्रजारक्षेत्कालयेत्थंविदोमतः ॥२८॥ अरक्ष्यमाणाःकुर्वंतियल्किं
चित्किल्बिषंप्रजाः ॥ तस्मात्तुरक्षपतेरंशंयस्माद्गृह्णातिसोकरान् ॥२९॥ येराष्ट्राधिकृतास्तेषांचारैर्ज्ञात्वाविचे
ष्टितं ॥ साधून्संमानयेद्राजाविपरीतांस्तुपातयेत् ॥३०॥ उक्तोचजीविनोद्रव्यहानारक्षाविवासयेत् ॥
सदानमानसत्कारान्श्रोत्रियान्वासयेत्सदा ॥३१॥ अन्यायेनरकोराष्ट्रात्स्वकोशंयोभिवर्द्धयेत् ॥ सोऽचि
राद्विगतश्रीकोनाशमेतिससांधवः ॥३२॥ प्रजापीडनसंतापात्समुद्भूतोहुताशनः ॥ राज्ञःश्रियंकुलं
प्राणान्सादग्ध्वाविनिवर्त्तते ॥३३॥ पवंधर्मोनृपतेस्त्वराष्ट्रपरिपालने ॥ तमेवकृत्स्नमाप्नोति
परराष्ट्रंवशंनयन् ॥३४॥ किंतुयस्मिन्नाचारोव्यवहारः कुलस्थितिः ॥ तथैवपरिपाल्योसौ १६

देशोय-

यदावशमुपागतः ॥३५॥ मंत्रमूलंयतोराज्यमतोमंत्रंसुरक्षितं ॥ कुर्मात्यथास्वनविदुः कर्मणामाफ
लोदयात् ॥३६॥ अरिर्मित्रमुदासीनोऽनंतरस्तत्परः परः ॥ क्रमशोमंडलंचिंत्यंसामादिभिरुपक्रमैः ॥३७॥
उपायाःसामदानंचभेदोदंडस्तथैवच ॥ सम्यक्प्रयुक्ताःसिध्येयुर्दंडस्त्वगतिकागतिः ॥३८॥ संधिंचमित्रता
विग्रहंयानमासनंसंश्रयंतथा ॥ द्वैधीभावंगुणानेतान्यथावत्संविकल्पयेत् ॥३९॥ यदासस्यगुणोपे
तंपरंराष्ट्रंतदाव्रजेत् ॥ परश्चहीनआत्माचहृष्टवाहनपूरुषः ॥४०॥ दैवेपुरुषकारेचकर्मसि
द्धिर्व्यवस्थिता ॥ तत्रदैवमभिव्यक्तंपौरुषंपौर्वदेहिकं ॥४१॥ केचिद्दैवात्स्वभावाच्चकालात्पुरुषकारतः ॥
संयोगेकेचिदिच्छंतिफलंकुशलबुद्धयः ॥४२॥ यथाहिकेनचक्रेणरथस्यनगतिर्भवेत् ॥ एवंपुरु
षकारेणविनादैवंनसिध्यति ॥४३॥ हिरण्यभूमिलाभेभ्योमित्रलब्धिर्वरायतः ॥ अतोमतंतत्रसमे
क्ष्यसंसमाहितः ॥४४॥ स्वाम्यमात्यजनोदुर्गंकोशोदंडस्तथैवच ॥ मित्राण्येताःप्रकृतयोराज्यंस
प्तांगमुच्यते ॥४५॥ तदवाप्यदंडंदुर्वृत्तेषुनिपातयेत् ॥ धर्मोहिदंडरूपेणब्राह्मणानिर्मितःपुरा ४६
सनेतुंन्यायतोऽशक्योलुब्धेनाकृतबुद्धिना ॥ सस संधेनशुचिनासुसहायेनधीमता ॥४७॥ यथाशा
स्त्रंसमुक्तःसन्ससदेवासुरमानुषम् ॥ जगदानंदयेत्सर्वमन्यथातत्प्रकोपयेत् ॥४८॥ अथदंडनंस्व

र्गकीर्तिलोकविनाशनं ॥सम्यग्दंडेनराज्ञः स्वर्गकीर्तिर्जयावहं ॥८१॥अपिभ्राता सुतोपीवाश्वशुरो
मातुलोपिवा॥नादंड्योनामराजोस्ति धर्माद्विचलितःस्वकात् ॥५०॥योदंड्यान्दंडयेद्राजासम्यग्वध्यां
श्चयोधयेत् ॥दृष्टंस्यात्कुलभिस्तेनसमासवरदक्षिणैः॥५१॥इतिसंचिंत्यनृपतिःऋतुतुल्यंफलंए
थक्॥व्यवहारान्स्वयंपश्येत्सभ्यैःपरिवृतोन्वहं॥५२॥कुलानिजातीःश्रेणीश्चगणान्जानपदानपि॥
स्वधर्मञ्चलितान्राजाविनीयस्थापयेत्पथि॥५३॥जालस्थमरीचिस्थंत्रसरेणूरजःस्मृतं॥तेष्टो
लिक्षाकुतास्तित्रोराजसर्षपउच्यते ॥५४॥गौरस्तुतेत्रयःषड्वयोमध्यस्तुतेत्रयः॥कृष्णलैःपंचते
माषस्तेसुवर्णस्तुषोडश॥५५॥पलंसुवर्णाश्चत्वारःपंचवापि॥कीर्त्तितं॥द्वेकृष्णलेरौप्यमाषोधरणं
षोडशैवते ॥५६॥शतमानंतुदद्यादिधरणैःपलमेवतु॥निष्कंसुवर्णाश्चत्वारःकार्षिकस्ताम्रिकःपलः॥५७॥
कार्षापणस्तुविज्ञेयस्तेकाणःपणोभवेत्॥दशकार्षापणंदद्यात्क्षत्रियोत्तमसाहसे॥तद्धर्मविद्धर्म
विद्धिर्दंडस्तथावरदंडोधनदंडोवधस्तथा॥योज्यायस्तःसमस्तावासपराधवशादिमे॥५९॥क्षोत्रो
पराधंदंड्यंचकालंदेशंतथाविधं॥वयःकर्मचवित्तंचदंडंदंड्येषुपातयेत् ॥६०॥ ॥ ॥इति
श्रीयाज्ञवल्क्यीयेधर्मशास्त्रेसदाचारभक्ष्याभक्ष्यप्रकरणंविनायकेश्राद्धकल्पेग्रहप्रजा
राजनीतिप्रकरणंप्रथमोध्यायः॥ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥

२ ब्रह्मचारिप्रकरणवर्णजातिविवेकगृहस्थधर्मप्र० अशुद्धानप्र० स्नातकप्र० २द्रव्यशुद्धिप्रदानप्र० श्राद्धप्र० विवाहप्र०

॥ ॥व्यवहारान्नृपःपश्येद्विद्वद्भिर्ब्राह्मणैःसह॥धर्मशास्त्रानुसारेणक्रोधलोभविवर्जितः॥१॥
श्रुताध्ययनसंपन्नाधर्मज्ञाःसत्यवादिनः॥राज्ञासभासदःकार्याद्विपोमित्रेचयेसमाः॥२॥
अपश्यतोकार्यवशाद्व्यवहारान्नृपेणतु॥सभ्यैःसहनियोक्तव्योब्राह्मणःसर्वमंत्रवित्॥३॥
रागाल्लोभाद्भयाद्वापिस्मरसंपेतादिकारिणः॥सभ्यानृपःपृथक्पृथक्दंड्यान्विवादाद्द्विगुणंद
मं॥४॥स्मृत्याचारव्यपेतेनमार्गेणाधर्षितःपरैः॥अवेदयेद्वेद्यदोव्यवहारपदंहितत्॥५॥ ति ५
प्रसर्द्धिर्नोव्रतोलेख्यंयथावेदितमर्थिना॥समंमासंतदर्द्धंनोमज्ञासादिचिह्नितं॥६॥
श्रुतार्थस्योत्तरंलेख्यंपूर्वंवेदकसन्निधौ॥ततोऽर्थीलेखयेत्सःप्रतिज्ञातार्थसाधनं॥७॥
तत्सिद्धौसिद्धिमाप्नोतिविपरीतमतोऽन्यथा॥चतुष्पाद्व्यवहारोयंविवादेषुचदर्शितः॥८॥ इतिव्यवहार मातृका
अभियोगमनिस्तीर्यनैनंप्रत्यभियोजयेत्॥अभियुक्तंचतान्येननोक्तंविप्रकृतिंनयेत्॥९॥
कुर्यात्प्रत्यभियोगंतुकालेसाहसेषुच॥उभयोःप्रतिभूस्त्रीस्यःसमर्थाःकार्यनिर्णये॥१०॥
निह्नवेभावितोदद्यादुत्तरंरोद्यचत्तथा॥मिथ्याभियोगीगुणमभियोगात्तुनंवहेत्॥११॥

येर

~~नेह दे नवितो दध्या दंडं स दे व तत्स में ॥ नि ध्मा नि योगी दि कु त्सा नि धे मा दं ~~ वं ते न्य ॥१३॥ साहस स्तेय पारुष्य गोभि ऊँ पं स्त्रियां ॥ विवादयेत्सधा एक कालोऽन्यत्रे छ या स्मृ तः ॥१३॥ देशा द्देशां तरं यांति स द्वि जो परि लेद्वि व ॥ लला टंस्वि धते चास्य मुरवं वैवर्ण्य मे ति च ॥१४॥ परिभु ष्यत्रस्खलद्वा क्यो विरुद्धं मा ष ते ॥ वाक्क्षुः पृ जय तिनो तथो ष्ठौ च भु जस्त्वि ॥१५॥ स्व मा वा दि कृ तिं गछे न्मनो वा क्का य कर्मभिः ॥ आभियोगे यसा क्षे वा दुः स परि कीर्तितः ॥१६॥ संदि ग्धार्थं स्वतंत्रोयः साधये पश्च ते ष्यते त् ॥ न चा हू तोवदे किंचि द्वी नोदंड्यश्च स स्मृ तः ॥१७॥ साक्षि भू मम तः सत्सु साक्षि णः पूर्ववादिनः ॥ पूर्व पक्षेऽधरी भूते भवेयुरुत्तर वादिनः ॥१८॥ सप्रणश्चे द्विवादः स्यात्तत्रहीनंतु दापये त् ॥ दंडं च स प्रणं चैव प्रतिने धनमे व च ॥१९॥ छ लंनिरस्य भूतेन व्यवहारा भ्ये ऽपः ॥ भूतम प्यु पन्यसंहाय ते व्यवहार तः ॥२०॥ निह्नु तेलि खितंने कमे कदेशवि भावितः ॥ दाप्यः सर्वं च येणा र्थंग्राह्यस्त्वि वेदितः ॥२०॥ स्मृ तोर्थिरो धेन्याप्य स्कृ बलवान्व्यवहार तः ॥ अर्थशा स्त्रा च्चबल वद्धर्मशा स्त्रमि निस्थितिः ॥२१॥ प्रमाणं लि खितं भु क्तिः साक्षि णश्चेति कीर्तितं ॥ एका मन्यत मा भा वे दिव्या न्यतम

MEMORIAL

मुच्यते ॥२२॥ सर्वे ष्वर्थ विवादे षु बल वद्वस्तु त्र क्रि या ॥ आधौ प्रतिग्रहे क्रीते पूर्वलिं बल वत्तरा ॥२३॥ पश्य तो ब्रुव तो भूमे र्हानि र्दिशति वार्षिकी ॥ परेण भुज्यमाना वा धनस्य दश वार्षिकी ॥२४॥ आधि सीमा पनि क्षेप जडबाल धनै र्विना ॥ तथो पनि धि राजस्त्री श्रोत्रिया णां धनै रपि ॥२५॥ आधा दा नंवहन्नी रं धनि नेदा पये द्धनं ॥ दंडं च तत्स मंरा जे दा त्मा पेक्ष म थापि वा ॥२६॥ आगमो ऽधि को भोगा द्विना पूर्व क्रमागता त् ॥ आगमे पि बलं नैव भुक्ति स्तो का पि यत्न तो ॥२७॥ आगम स्क्र कतो येन सो ऽपि मुक्त स्त मुद्धरे त् ॥ नतत्सुतस्तत्सुतो वा भुक्ति स्तत्र गरी यसी ॥२८॥ आगमे न वि शुद्धेन भोगो मा तिम माण तां ॥ अवि शुद्धागमो भोगः प्रमाण्यं नैव ग छति ॥२९॥ योपि मुक्तः परे तः स्यात्तस्मि न्थी त मुद्धरे त् ॥ नतत्र कारणं भुक्ति रागमेन विना कृता ॥३०॥ अनागमं तु यो भुंक्ते वहून्य दशता न्यपि ॥ चौरदं डेन तं पापं दंड येत्स थि वीपतिः ॥३१॥ अ भ्यासो यस्य यद्भुक्तं पुरुषे स्त्रि यि रे वतु ॥ नतच्छ कामपा कर्तुं क्रमा त्रिपुरुषा गतं ॥३२॥ रूपे णापि कृताः पूर्वा : श्रेणयो थकु लानि च ॥ एवं एवं गुरुर्हे मं व्यवहार विधौ न एां ॥३३॥ बलो पा धि विनि र्मुक्तान्व्यवहा रान्नि बर्त्तयेत् ॥ स्त्री न क्रमंत रागार बहिः शत्रु कृ तं स था ॥३४॥ मन्त्रो मन्त्रांतर्य

सनिबालभीतादियोजितः॥असंबद्धकृतश्चैवव्यवहारोनसिध्यति॥३५॥प्रनष्टाधिगतंदेयंनरवेणधनि
नेधनं॥विभावयेन्नचेल्लिंगैस्तस्यमंदंडमर्हति॥३६॥राजालब्धानिधींद्याद्द्विजेभ्योद्विजःपुनः॥विद्या
रोधमादद्यात्सस्वस्यप्रभुर्यतः॥३७॥इतरेणनिधौलब्धेराजाषष्ठांशमाहरेत्॥अनिवेदितद्रव्यातो
द्रव्यस्तंदंडमेवच॥३८॥देवंचौरहृतंद्रव्यंराज्ञाजानपदायतु॥अददद्विसमाप्नोतिकिल्बिषंयस्य
तस्यैतत्॥३९॥ ॥इतिव्यवहारमातृकाप्र०॥॥अशीतिभागोवद्धिंस्यान्मासिमासिसबंधके॥
वर्णक्रमाच्चतस्रश्चतुःपंचकमन्यथा॥१॥कांतारगास्तदर्धंसामुद्राद्विशकंभृतं॥दशवीस्वकृतं
वद्धिंसर्वेसर्वासुजातिषु॥२॥संततिस्तोपभुस्त्रीणांरसस्याष्टगुणाप्रभुः॥वस्त्रधान्यहिरण्यानांचतुस्त्रि
द्विगुणाःप्रभुः॥३॥ प्रपन्नंसाधयन्नर्थंनद्रव्योत्पत्तेर्भवेत्॥साध्यमानोत्पंगर्धंद्रव्योदाप्यश्च न २
तद्भवेत्॥४॥गृहीतानुक्रमाद्द्रव्योधनिनाधमर्णिकः॥दत्तातुश्रोत्रलाभेवत्पतेस्तदनंतरं॥५॥राज्ञो
धमर्णिकोदाप्यःसाधिताद्दशकंभृतं॥पंचकंतुशतंदाप्यःश्रोत्रियेसंमर्णिकः॥६॥हीनजातिपरिक्षी घु २
णस्तणार्थकर्मकारयेत्॥श्रोत्रलब्धस्यपरिक्षीणःस्वेहीव्योमयोदयं॥७॥दीयमानंगृहीतंप्रभुरंकमः ॥१९॥

न

स्वकौपनं॥मध्यस्थस्थापितंतत्स्याद्दत्तेनततःपरं॥८॥~~दिव्यप्राप्तंकृतंस्वयंयोविक्रीणीतसैवच~~॥
~~पुत्रोनष्टाहितद्रव्यःपुत्रहीन~~ अविभक्तैःकुटुंबार्थेयद्दत्तंतुकृतंभवेत्॥दत्तस्तद्विक्रियनःमेतेप्रोषिते कुटुंबिनि॥१०॥नयोविस्तितिपुत्राभ्यांनपुत्रेणकृतंचिता॥दत्ताद्दतेकुटुंबोनृपतिःस्त्रीकृतंतथा॥११॥कोपशौंडिकशैलूषरजकाधयोचितं॥ऋणंदासतिस्तेषांमस्माद्वित्तस्य दाश्रया॥१२॥प्रतिपन्नंस्त्रियादेयंपत्यावासहयत्कृतं॥स्वयंकृतंवामद्दत्तंनान्यस्त्रीदातुमर्हति॥१३॥
पितरिप्रोषितेमेतेव्यसनाभिप्लुतेधिक॥पुत्रपौत्रैर्ऋणंदेयंनिह्नवेसाक्षिभावितं॥१४॥सुराकाम
कृतंदंडंस्यूतावसिद्धकं॥यथादानंतथैवेहपुत्रोद्दायान्नयेत्कं॥१५॥स्त्रिस्वग्राहऋणंदाप्यो
योविक्रीहस्तधैवच॥पुत्रोनन्याश्रितद्रव्यःपुत्रहीनस्त्रियोनृप॥१६॥भ्रातृणामविभक्तानांचितुःपुत्र
स्यचैवहि॥प्राप्तिभाव्यमृणंसाक्ष्यमविभक्तैर्नतुस्मृतं॥१७॥दर्शनेप्रत्ययेदाने प्रातिभाव्यं विधीयते॥
आधौतुचितथेदाप्यादितरस्यसुताअपि॥१८॥दर्शनप्रतिरूपंयत्रमतःप्राप्तविकल्पिका॥नतत्सुत्रा
ऋणंदद्युर्दद्युर्हिनामयेस्थिताः॥१९॥बहवस्युर्यदिसंख्यैर्दद्युःप्रतिभुवोधनं॥एकोद्वयाश्रितेष्वेषु

॥२०॥

धनिकस्यथथा रुचि॥२०॥प्रतिभूर्दीयतो यत्तु प्रकाशं धनिनोधनं॥द्विगुणंप्रतिदातव्यमलिकेलक्षणंतद्वदेत्॥२१
संततिःस्त्रीपशुक्षेत्रधान्यंद्विगुणमेवच॥वस्त्रंचतुर्गुणंप्रोक्तंरसश्चाष्टगुणस्तथा॥२२॥आधिःप्रणष्टेद्विगु
णंधनेमहतिमोक्षते॥कालेकालकृतोनेऽमेस्वलभोगेनतद्भवेत्॥२३॥नोव्याधिभोगेनोद्धिःसोपकारे
महाधिते॥नष्टोदेयोविनष्टश्चदैवराजकृताहृते॥२४॥आधेःस्वीकरणात्सिद्धिरक्षमाल्पेप्यसारतां॥गत
श्चेदन्यआधेयोधनभाग्वाधनीभवेत्॥२५॥चरित्रंबंधकंकृतंसद्भिरुपयेहृतं॥सत्संकारकृतंद्रव्यं द्विगु
णंप्रतिदापयेत्॥२६॥उपस्थितस्यमोक्षंयआधिंस्तेनोन्यथाभवेत्॥प्रयोजकेसतिधनंकुलेन्यस्याधि
र्नाशयात्॥२७॥तत्कालकृतमूल्योवातन्त्रतिछेदवर्द्धिकः॥विनाधारणिकाद्यापि विक्रीणीतससाक्षिकं॥२८
वस्तुद्विगुणीभूतमलमाधौतदारवत्॥प्रोच्यआधिस्तदुत्सन्नेप्रदिशेद्द्विगुणंधनं॥ ॥इतिऋण
दानप्रकरणं॥ ॥कासनस्यमनारक्ष्यायहस्तेन्यस्यमदर्पिते॥द्रव्यंतदोपनिधिकंप्रतिदेयंतथैवत
त्॥१॥नराप्योपहृतंतंतुराजारेविकतस्करैः॥भ्रंशश्चेन्नार्पितेदत्तेराप्यो दंडंचतत्समं॥२॥अजीव
त्यिक्षमादंशोदाप्यस्तंचापिसोदयं॥याचितान्वाहितन्यासनिक्षेपादि क्षयंविधिः॥३॥ ॥इतिनिक्षेप
प्रकरणं॥ ॥अथसाक्षिप्रकरणं॥ ॥तपस्विनोदानशीलाःकुलीनाःसत्यवादिनः॥धर्म्मप्रधानक्र

॥२०॥

जवःपुत्रवंतोधनान्विताः॥१॥व्यवराःसाक्षिणोज्ञेयाःश्रोतस्मार्त्तक्रियापराः॥यथाजातिर्यथावर्ण
सर्वेसर्वेषुवास्मृताः॥२॥स्त्रीबालवृद्धैकितवमत्तोन्मत्तार्त्तिभिर्युक्तः॥रंगावतारिपाखंडिकूटकृद्धिक
र्त्तिरयाः॥३॥पतिताप्यर्थसंबंधेसहायरिपुतस्कराः॥सहसोदकदोषश्चनिर्धूताधर्म्मसाक्षिणः॥४॥

साक्षी ४ उभमान्युमतःसाक्षीभवत्येकोपिधर्मवित्॥सर्वैःसंग्रहणेस्त्रीणांधर्म्यकृत्येसाहसे॥५॥~~अकुलज~~
~~हीनैःसाक्ष्यमत्रंसदृक्बंधकं॥स्त्रासर्वेप्रकृष्यंतेस्मात्सर्वेसर्वासुसर्वदा॥६॥नरहिंसास्यं~~
~~क्षेत्रेन्नेविक्षस्यधर्मःसकूटसाक्षिणमाप्येत्युक्तेदंडेनचैवहि॥७॥साक्षिणःश्रावयेद्राज्ञिप्रतिवा~~
दिसभीपगान्॥येपातकेषुतुल्यांलोकामहापातकिनोतथा॥अग्निदानोंधयेलोकायेचस्त्रीबालघा
तिनः॥तानसर्वानवाप्नोतियःसाक्ष्यमन्यथावदेत्॥८॥सुकृतंयत्त्वयाकिंचिज्जन्मांतरशतैःकृतं॥
तत्सर्वंतस्यजानीहियेवराजयसेमृषा॥९॥अब्रुवन्नरःसाक्ष्यमलंसदृशबंधकं॥राज्ञास्यैव
प्रदाप्यःस्यात्षट्शतोदंडंइहनि॥१०॥नदद्यादिहियःसाक्ष्यंजानन्नपिनराधमः॥सकूटसाक्षि
णंपापेस्कल्योदंडेनचैवहि॥१२॥द्वयेबहूनांवचनंसमेषुगुणिनांतथा॥गुणिद्वैधेतुवचनंश्रा
संयेगुणवत्तमाः॥१३॥यस्योभूसाक्षिणःसंतिप्रतिहोसजयीभवेत्॥अन्यथावादिनोप्यस्यभुवंतस्य

ऽन्यैर्विसाक्षिभिः साक्ष्ये यद्यन्येगुण वर्त्तमाः॥ द्विगुणोवान्य था ब्रूयुः कूटाः स्युः पूर्वसाक्षिणः॥ १५॥ एव
कूटथ कदंडनीयाःकूट कृत्साक्षिणस्त था॥ विवादाद्विगुणंदंडं विवास्योब्राह्मणेस्वयं॥ १६॥ यः साक्ष्यंश्रावितो
ऽभ्योनिहुतेतन्नमोवृतः॥ सराज्ञो द्विगुणंदंडं ब्राह्मणंतुविशासयेत्॥ १७॥ वणिनांहिवधोयत्रतत्रसाक्ष्यऽन्
तंधदेत्॥ तत्प्रावनायनिर्वीक्ष्यश्चतुःसारस्वतोद्विजैः॥ ॥इतिसाक्षिप्रकरणम्॥ ॥यःकश्चिदर्थोनि
क्षेप्तः स्वरुच्यातुपरस्परं॥ लेख्यंतुसाक्षिमत्कार्यं तस्मिन्धनिकसूर्वकं॥ १॥ समामासतदर्द्धंहानिर्मजातिस्व
त्रकैः॥ सब्राह्मणादिकालीयचित्तनामादिचिह्नितं॥ २॥ समक्षेधनिकऋणीनामस्वहस्तेनलिखेन्नयेत्॥ मतंमे
मुकपुत्रस्य यद्वोपरिलेखितं॥ ३॥ साक्षिणश्चस्वहस्तेनचित्तनामकसूर्वकं॥ अत्राहममुकःसाक्षी
लिखेयुरितितेसमाः॥ ४॥ अलिखितऋणीयःस्यालेख्येस्वमतंनुसः॥ साक्षीचैवसाक्षिणान्येनसर्व
साक्षिसमीयतः॥ ५॥ इमामार्य्यंतेनैतन्मयाद्यमुकसूनुना॥ लिखितंत्वयमुकेनैतल्लेखकेनेततो
लिखेत्॥ ६॥ विनासाक्षिभिर्लेख्यंस्वहस्तलिखितंतुयत्॥ तत्समाणंस्मृतंलेख्यंबलोपाधिकृता
कृते॥ ७॥ ऋणंलेख्यकृतंदेयंपुरुषैस्त्रिभिरेवतु॥ आधिस्तुभुज्यतेतावद्यावत्तन्नप्रदीयते॥ ८॥ ॥२१॥

देशांतरस्थेदुर्लेख्येनष्टेवहतेतथा॥ भिन्नेदग्धेथवाछिन्नेलेख्यमन्यत्तुकारयेत्॥ ९॥ संदि
ग्धेलेख्यशुद्धिःस्यात्स्वहस्तलिखितादिभिः॥ युक्तिप्राप्तिक्रियाचिह्नसंबंधागमहेतुभिः॥ १०॥ लेख्यं
लेख्यस्पृष्टेभिलिखेद्दृष्टादृष्टेषुकेषुचित्॥ धनीचेत्तद्धनंस्वहस्तपरिचिह्नितं॥ ११॥ दत्तार्णं
पाटयेल्लेख्यंशुद्धोवान्यत्तुकारयेत्॥ साक्षिप्रत्ययवेद्यंचदत्तदातृसंसाक्षिकं॥ १२॥ ॥इति
लेख्यप्रकरणम्॥ ॥तुलाग्न्योर्विषंकोशोदिव्यानीहविशुद्धये॥ महाभियोगेष्वेतानिशीर्षकेषु
भियोक्तरि॥ १॥ रुच्यावान्यतरःकुर्यादितरोवर्त्तयेद्धिरः॥ विनाधिशीर्षकात्कुर्यान्नरपोहेतुमपातके॥ २॥
सत्यैलंस्नातमाहूयसूर्योदयमुपोषितं॥ कारयेत्सर्वदिव्यानिनरपोब्राह्मणसंनिधौ॥ ३॥ महसर्थेतुला
हानिकोशमल्पेपिकारयेत्॥ शताद्दीपयेच्छुद्धमशुद्धेदंडमाप्नुयात्॥ ४॥ तुलास्त्रीबालवृद्धांध
पंगुब्राह्मणरोगिणां॥ अग्निर्नलंबकःसूदस्समयवाःसप्तविंशस्त्वा॥ ५॥ नासहस्राद्धरेत्कालंनविषंनतु
लांतथा॥ न्यासार्थेषुनिक्षेपेवहेयुःसुखयःसदा॥ ६॥ ॥इतिदिव्यमात्रकाप्रकरणं॥ ॥तुलाधार
णेविद्वद्भिरभियुक्तस्तुलाश्रितः॥ प्रतिमानसमीभूतोरेखांकृत्वावतारितः॥ ७॥ सद्योहिभगवन्धर्मआ

स्मिन्नरिष्टे समाविद्धा॥ सहितो लोकपालेश्च वस्वादिसमरुद्गणैः॥८॥ तंतु लेसलक्षणामासिपु
रोडे वैविनिर्मिता॥ तत्संवदकल्याणि संदामानींदिमोचय॥९॥ यद्यस्मिन्पर्वणिनातस्ततो मांस
मधोनय॥ शुद्धश्वेदुभयोर्द्वीमांतुलामिसमिमंत्रमेत्॥१०॥ यद्यधोयासशुद्धःस्यात्तुलामंगेचस
र्वदा॥ नवशी - - - क्येचेदूर्द्धमातिविशुद्धति॥११॥ ॥इतिघटप्रकरणम्॥ ॥करोद्विमर्दितं
व्रीहेर्दक्षिणेतातोन्यसेत्॥ सप्तास्थस्यपत्राणितावत्सूत्रेणवेष्टमेत्॥१॥ समग्रेसर्वसंतानां
मंतश्चरसिपावक॥ साक्षिवसुएषपापेभ्योब्रूहिसंकवेसमः॥२॥ तस्येसुरूक्तवतोलोहंपंचाद्य
त्वलिंकसमं॥ अग्निवर्णंन्यसेत्सिंहलपोहमोरपि॥३॥ सतमादायसंसेवमंडलानिभ्रमेत्त्रीन्।
षोडशांगुलकंक्षेयंमंडलंतावदंतरम्॥४॥ मुक्तांगिमर्दितव्रीहिरद्यःशुद्धिमाप्नुयात्॥
अंतरापतितेचिंत्येसंदेहेवापुनर्हरेत्॥५॥ ॥इत्यग्निविधिः॥ ॥

तस्मिन्सुतप्तेनिक्षिपेत्ततः॥४

॥इतितंडुलविधिः॥ ॥अथतप्तमाषकविधिः॥२ पलैः३ खातंतु२

अथवाश्वत्थपत्रेतुतस्मिन्निक्षीवसंस्थितान् स्तोकितंदृष्टेयस्यहनुताक्षुर्यति॥ तंचैव
कंपतेमस्यतमशुद्धंविनिर्दिशेत्॥५॥ सौवर्णंशुभसंस्थितान्वाषोडशांगुलकं॥ चतुरंगुलंमुखेयं
मन्मयंवाघटंकुर्यात्॥६॥ पूरयेद्घृततैलाभ्यांविंशतिंपलसंमितं॥ सुतप्तेतस्मिंस्ततोन्यस्य सुवर्णं
मुद्रामाषकंच॥ अंगुष्ठांगुलियोगेनतुद्धरेत्तप्तमाषकं॥ परंपवित्रमत्रंचतत्रमहोकर्मणि॥
दहत्यग्निनासमंपापमपापेक्षीतलंभवेत्॥ करात्रेणनचेद्याद्विस्फोटोवानजायते॥ शुद्धोभवतिध
र्मेणविपरीतोऽन्यथाभवेत्॥ ॥इतितप्तमाषकविधिः॥ ॥तत्रदृष्टफलम्॥ ॥आमसंहृदयेपत्रंध

योग्य लिः६

तंकालमुच्यते॥ अष्टांगुलंभवेद्वीर्यंचतुरंगुलविस्तरं॥१॥ ॥अग्निवर्णंतुतत्रौरोजिह्वायालिहे
हेसरुत्॥ नदग्धश्चेच्छुद्धिमियात्अन्यथातुसहीयते॥ ॥अथधर्मविधिः॥ ॥पत्रद्वयेलेखनी
येधर्माधर्मौसितासितौ॥ जीवनादिभिर्मंत्रैर्गंधमाद्यैश्चसाधिभिः॥१॥ ॥आमंत्र्यपूजयेद्गंधैःकुसुमैश्च
सितासितैः॥ अभ्युक्ष्यपंचगव्येनसंदंशेनतदित्ततः॥२॥समेकलानवेकुंभेस्कोप्योवानुपलक्षितौ॥
ततःकुंभात्संदंशेनैकंप्रगृह्यतावलंबितः॥३॥धर्मंगृहीतेशुद्धःस्यात्समूलंश्चपरीक्षितैः॥ ॥इतिधर्मघ
टकविधिः॥ ॥सप्तसेनमाभिरक्षेत्वंवरुणेतिभिरद्भिः॥ नाभिदघ्नेउदकस्थस्यग्रहीतोरुजलंविशेत्॥१॥

६अवकीर्तुरशादहोयस्यनोराजदैविकं॥व्यसनंजायतेघोरंससुद्धःस्यान्नसंशयः॥२॥६

समकालमिषुंमुक्तमानीयाघोऽवीनरः॥गतेतस्मिन्निमग्नोंगंपश्येद्येतशुद्धिमान्भवेत्॥२॥ ॥इ
॥२३॥ तिशुद्धकविधिः॥ ॥विषंब्राह्मणःपुत्रंसंशयेधर्मेव्यवस्थितः॥त्रायस्वास्मादभीशापात्सत्येनभवमे
सुतं॥१॥ ॥एवमुक्त्वाविषंग्राह्यंभक्षयेद्धिमदोलजं॥यस्यवेगैर्विनाजीर्येत्तशुद्धिंतस्यविनिर्दिशेत्॥२॥
तुलारोहणविषंतानिगुरुस्वर्थेषुदापयेत्॥शतार्द्धंदापयेच्छुद्धमशुद्धंदंडयेन्नरः॥३॥ ॥इतिवि
षविधिः॥ ॥ ॥देवानुज्ञासमभ्यर्च्यतत्स्नानोदकमाहरेत्॥संक्षाल्यपाययेत्तस्माज्जलं
स्पृशेतिमंत्रं॥१॥कोभक्षोयस्यदेवस्यपाद्यमेनास्मतर्जलं॥समाभवेतुदेवानामादित्यस्येवचक्षु
येत्॥२॥महापराधेनिर्द्धर्मेकृतघ्नेक्रूरबुत्सिते॥नास्तिक्रोसदासेषुकोशपानंविगर्हितं॥३
॥ ॥इतिकोशप्रकरणं॥ ॥ ॥विभागंचेच्छितांकुर्यादिच्छयाविभजेत्सुतान्॥ज्येष्ठंवाश्रेष्ठभा
गेनसर्वेवास्युःसमांशिनः॥१॥यदिकुर्युस्समानंशान्पत्न्यःकार्याःसमांशकाः॥नदत्तंस्त्रीधनं
यासांभर्त्रावाश्वशुरेणवा॥२॥शक्तस्यानीहमानस्यकिंचिद्दत्वाएवक्रियां॥न्यूनाधिकविभक्ता
धर्म्यात्पितृकृतःस्मृतः॥३॥विभजेरन्सुताःपित्रोरूर्द्धंमक्थ्यमृणंसमं॥मातृदुहितरःशेषमृणा

॥२३॥

कमाद्दभा॰

पितृद्रव्याविरोधेनयदन्यत्स्वयमर्जितं॥मैत्रौद्वाहिकंचैवदायादानांनतद्भवेत्॥५॥सामान्यार्थं
समुत्थानेविभागस्तुसमःस्मृतः॥अनेकपित्रकाणांतुपित्रतोभागकल्पना॥६॥मूर्यापितामह्यो
पात्तानिबंधोद्रव्यमेववा॥तत्रस्यात्सदृशांशत्वंपितुःपुत्रस्यचैवहि॥७॥विभक्तेषुसुतेषु
जातःसवर्णायांविभागंकारयेत्॥दद्युर्भागंतदर्द्धंवास्वयंविद्वांशतुरीयकं॥८॥
कुमारभागंतैर्हृतमशुद्धरेत्सुतः॥दायादेभ्योनतद्दद्याद्दद्यात्तव्यमेवच॥९॥पित्र्यां
मस्यधनंतत्तस्यैवधनंभवेत्॥पितुरूर्द्धंविभजतांमातापंशंसमंहरेत्॥१०॥असंस्कृता
संस्कार्याभ्रातृभिःपूर्वसंस्कृतैः॥भगिन्यश्चनिजादंशाद्दत्वांशंतुतुरीयकं॥११॥चतुस्त्रिद्वि
कभागाःस्युर्वर्णशोब्राह्मणात्मजाः॥क्षत्रजास्त्रिद्विकभागाविट्सुताःस्युर्द्विकभागिनः॥१२॥
अन्योन्यापहृतंद्रव्यंविभक्तेमनुरब्रवीत्॥तत्सुतैस्तैस्समैरंशैर्विभजेरन्निति स्थितिः॥१३॥अयु
त्पन्नेपरक्षेत्रेनियोगोत्पादितःसुतः॥उभयोरप्यसौरिक्थीपिंडदाताचधर्मतः॥१४॥औ
रसोधर्मपत्नीजस्तत्समःपुत्रिकासुतः॥क्षेत्रजःक्षेत्रजातस्तुसजोत्पन्नस्तथैवच॥१५॥
गृहेप्रच्छन्नउत्पन्नोगूढजस्तुसुतःस्मृतः॥कानीनःकन्यकाजातोमातामहसुतोमतः॥१६॥

३यस्यांस्त्रियंतुकन्यायांवाचासत्येकृतेपतिः॥तामनेनविधानेननिजोविंदेतदेवरः॥१५॥यथावि
ध्यधिगम्येनांशुक्लवस्त्रःशुचिव्रतां॥मिथोभजेतांप्रसवात्सकृत्सकृदृतौ॥१६॥ ×३

॥२४॥ अक्षता यांसता मोवा जातः पौनर्भवः सुतः ॥ दधान्माता पिता वांसपुत्रो दत्तकोभवेत् ॥ क्रीतश्चता म्यां विक्रीतः
कृत्रिमः स्यात्स्वयंकृतः ॥ दत्तासा दुस्वयं दत्तो गर्भे विन्नः सहोढजः ॥ १८ ॥ उत्सृष्टोगूढ सूतेहस्कसोपविद्धोभ
वेत्सुतः ॥ चिंडदोंडाहरश्चैषां पूर्वाभावेपरः परः ॥ १९ ॥ स जातोयेस्वयं प्रोक्तस्तनयेषुमथाविधिः ॥
जातोविद्यास्वांसदृङ्नेण कामतोंशहरो भवेत् ॥ २० ॥ एतेषित्तरिक्थभुजस्तभ्रातरस्तद्भागिनः ॥ अभ्रा
तृकोहरेत्सर्वं दुहितृणांसुता दते ॥ २१ ॥ पत्नीदुहितरश्चैवपितरौभ्रातरस्तथा ॥ तत्सुतागोत्रजा
बंधु शिष्यसब्रह्मचारिणः ॥ २२ ॥ एषामभावेपूर्वस्य धनभागुत्तरोत्तरः ॥ स्वर्यातस्यसपुत्रस्य
सर्ववर्णेषुयंविधिः ॥ २३ ॥ वानप्रस्थयतिब्रह्मचारिणांरिक्थभागिनः ॥ ऋणेणोचामसिछिष्य
धर्मभ्रात्रैतीर्थिनः ॥ २४ ॥ संसृष्टिनस्तुसंसृष्टीसोदरैस्तुसोदरः ॥ दधाद्भागंपितृद्रव्यात्तंजातस्यच
तस्यच ॥ २५ ॥ अन्योदर्यस्तुसंसृष्टीनान्योदर्योधनंहरेत् ॥ असंसृष्टप्यविद्यादद्यात्संसृष्टोनान्य
मातृजः ॥ २६ ॥ क्लीबोथपतितस्तज्जः पंगुरुन्मत्तकोजडः ॥ अंधोचिकित्सरोगार्दोगर्भोवास्त्रीनिरं
शकाः ॥ २७ ॥ औरसक्षेत्रजास्त्विषांविद्यादाभागहारिणः ॥ सुतास्तुयप्रमर्त्रीयावद्भर्त्रीसाकृताः २८ ॥
॥२८॥

स्व४

अथ प्रजासि४

अपुत्रायोषितश्चैषांभर्त्रेयाःसाधुवृत्तयः ॥ निर्वीस्याव्यभिचारिण्यःप्रतिकूलास्तथैवच २९ ॥
पितृमातृपतिभ्रातृदत्तमध्यग्न्युपागतं ॥ आधिवेदनिकंपंचस्त्रीधनंपरिकीर्तितं ॥ ३० ॥
भर्त्रीप्रीतेनयद्दत्तंस्त्रियैतस्मिन्मृतेपितृ ॥ सायथाकाममश्नीयाददाद्वास्थावराद्ऋते ३१ ॥
बंधुदत्तंतथाशुल्कमन्वाधेयकमेवच ॥ अतीतायांबांधवास्तद्दद्युः ॥ ३२ ॥
अप्रजस्त्रीधनंभर्तुर्ब्राह्मादिषुचतुर्ष्वपि ॥ दुहितृणांप्रसूतांचेद्देहेषुपितृगामितत् ३३
दत्तांकन्यांहरन्दंड्योमंदद्याच्चसोदयं ॥ मृतायांदत्तमादद्यात्पतिरोध्योभयव्ययं ३४
दुर्भिक्षेधर्मकार्येचव्याधौसंप्रतिरोधके ॥ गृहीतंस्त्रीधनंभर्त्रानस्त्रियैदातुमर्हति ३५
अधिविन्नस्त्रियैदद्यादाधिवेदनिकंसमं ॥ नदत्तंस्त्रीधनंयस्यैदत्तेनार्हंप्रकीर्तितं ३६ ॥
विभागनिह्नवेज्ञातिर्बंधुसाक्ष्यभिलेखितैः ॥ विभागभावनातेयागृहक्षेत्रैश्चयौतकैः ॥ ॥
॥ ॥ इतिरिक्थविभागप्रकरणम् ॥ ॥ ॥ अथसीमाविवादः ॥ ॥ सीमाविवादेक्षेत्रस्य
सामंतास्त्यविरादयः ॥ गोपाःसीमाकृषाणाश्चसर्वेचवनगोचराः ॥ १ ॥ नमेमुरेतेसी
मानंस्थलंगारतुषद्रुमैः ॥ सतुनलीकनिम्नास्थिवेलाद्यैरुपलक्षितः ॥ २ ॥ सामंता

वादी

उत्पन्नेस्वामिनेनोग्रस्तदभावेमहीपतेः॥८॥कालाहतमपिक्षेत्रंनकुर्यात्कारयेत्॥६॥

वा ग्रामाश्वसारोष्ट्रक्षुद्रपिशुनाः सीमांनमेयुःक्षितिधारिणः॥३॥अ
न्यतेतुष्टथग्दंड्याराज्ञामध्यमसाहसं॥अभावेतूत्तरेहानांराजासीमाःप्रवर्तिता॥४॥
आरामायतनग्रामनिपानोद्यानवेश्मसु॥एषवत्रिषुहेयोवर्षावुप्रवहोषु॥५॥म
र्यादायाःप्रभेदेतुसीमातिक्रमणेतथा॥क्षेत्रस्यहरणेदंडाअधमोत्तममध्यमाः॥६॥नत्वि
वेध्योऽल्पबाधस्तुकल्याणकारकः॥वरंभूमिहरन्कूपःस्वल्पक्षेत्रेबहूदकः॥७॥
स्वामिनेयोनिवेद्यैवक्षेत्रेसेतुंप्रवर्तयेत्॥तंप्रदायाकृष्टंक्षेत्रमन्येनकारयेत्॥८॥
॥इतिसीमाविवादप्रकरणम्॥ ॥अथस्वामिपालविवादः॥ ॥मानष्टोतुमहि
षीसस्यघातस्यकारिणी॥दंडनीयातदर्द्धंतुगोस्तदर्द्धमजाविकं॥१॥अक्षमिणो पि
विष्टानांयथोक्तात्द्विगुणोदमः॥सममेषांविवीतेपिखरोष्ट्रंमहिषीसमं॥२॥यावत्स
स्यंविनश्येत्तावत्स्याद्धेनिनःफलं॥गोपस्तात्रक्षकोमीतुपूर्वोक्तंदंडमर्हति॥३॥पथि
ग्रामविवीतांतेक्षेत्रेहोकेनवापते॥अकामतःकामचारेचौरवद्दंडमर्हति॥४॥मतो॥२५५॥

क्षोत्सृष्टपशूवःस्तेनिकागंतुकादयः॥पालोयेषांचतेमोच्यादैवराजपरिप्लुताः॥५॥
यथार्पितान्यथाश्नन्गोपःसायंप्रयच्छेन्नथा॥प्रमाद्यतोनष्टांश्चप्रदाप्यःकृतवेतनः॥५॥पाल
दोषविनाहोतुपालेदंडोविधीयते॥अईत्रमोदशपणःस्वामिनोऽर्द्धमेवच॥६॥ग्रामेछ्या
गोप्रचारोभूमिराजवशेनवा॥द्विजस्वस्यचधुर्याणिसर्वतःस्वबलाहरेत्॥७॥धनुःशतंपरी
णाहोग्रामक्षेत्रांतरंभवेत्॥देशातेकर्वटस्यापिनगरस्यचतुःशतं॥ ॥८॥ ॥इतिस्वामिपालवि
वादप्रकरणं॥ ॥ ॥अथस्वामिविक्रयः॥ ॥स्वंजनेनान्यविक्रीतंक्रेतुर्दोषंप्रकाशितेनाहो
ऽहोहीनमूल्येवेलाहीनेचतस्करः॥१॥ ॥नष्टापहृतमासाद्यहर्त्तारंद्रव्यमेवच॥देशकालाव
तिपत्तौचगृहीत्वास्वयमर्पयेत्॥२॥विक्रेतुर्दोषेणाचक्षुर्हिःस्वामीद्रव्यंचपोदमं॥क्रेतामूल्यम
वाप्नोतितस्माद्यस्तस्यविक्रयी॥३॥आगमेनोपभोगेननष्टंभाव्यमतोन्यथा॥पंचबंधोदमल
स्यराज्ञेतेनाविमानिते॥४॥हृतंप्रच्छंपोद्रव्यंपरहस्तादवाप्नुयात्॥अनिवेद्यचक्रेदंद्यात्सो
ऽष्टगुणंपणान्॥५॥द्रौलिकैःस्थानपालैर्वानष्टापहृतमाहृतं॥अर्वाक्संवत्सरात्स्वामी

जयति

४ योगाधमनविक्रीतंयोगदानप्रतिग्रहं ॥ मस्वाप्युपधिंपश्येत्तत्सर्वंविनिवर्तयेत् ॥ ४

हरेतपरतोऽप्यः ॥ पणानेकशफेदद्याच्चतुरः पंचमानुषे ॥ महिषोष्ट्रगवांह्येको दद्यात्पादमजादिके ॥ ७ ॥ ॥ इतिस्वामिविक्रयप्रकरणं ॥ ॥ अथदत्ताप्रदानिकः ॥ ॥ स्वकुटुंबाविरोधेनदेयंदारसुताहते ॥ नान्वयेसतिसर्वस्वंयच्चान्यस्मैप्रतिश्रुतं ॥ १ ॥ प्रतिग्रहःप्रकाशःस्यात्स्थावरेऽविस्थ २
दोषतः ॥ देयंप्रतिश्रुतंचैवदत्वानापहरेत्पुनः ॥ २ ॥ ॥ इतिदत्ताप्रदानिकनामप्रकरणम् ॥ ॥
अथक्रीतानुशयप्रकरणं ॥ ॥ दशैकंपंचसप्ताहंमासमर्धंद्विमासिकं ॥ वीक्षेतावत्परंस्त्रीणां
दोषपुंसांपरीक्षणं ॥ १ ॥ ॥ अग्नौसुवर्णमक्षीणंरजतेहिपलंक्षते ॥ अह्नोनवनिसीसेचतांत्रे
पंचदशामसि ॥ २ ॥ क्षतेदशपलाद्वृद्धिरेषैकार्षसौत्रिके ॥ मध्येपंचपलाँस्तूक्ष्मेतुत्रिपलासूत्रजे
मता ॥ ३ ॥ कार्मिकेरोमवद्धेचत्रिंशद्भागःक्षयोमतः ॥ नक्षयोनचवृद्धिश्चकौशेयेवल्कलेषुच ॥ ४ ॥
देशंकालंचभांडंचदोषानहेबलाबलं ॥ दृष्ट्वाएंकुशलाश्चर्युर्नरास्वम्यसंशयं ॥ ५ ॥ ॥ इ
तिक्रीतानुशयप्रकरणं ॥ ॥ अथसंविद्व्यतिक्रमः ॥ ॥ बलाद्दासीकृतश्चौरैर्विक्रीतश्चापिमु
च्यते ॥ स्वामिनंप्राप्यदोषंतुनाप्नुयादिति ॥ १ ॥ ॥ प्रव्रज्यावसितोराज्ञोदासआमरणां ३ अह: २
तिकः ॥ वर्षाणिमानुकोग्नेनचस्यैनप्रतिलोमतः ॥ २ ॥ कृतद्विष्योविनिवसेत्कृतकोलंयुरोहरे ॥ ॥२६॥

वेददिक्षार्थं १ चतुरथवर्षमिति २

अंतेवासीगुरुप्राप्तोजनस्तत्कुलप्रदः ॥ ३ ॥ ॥ इतिसंभूयसमुत्थानाख्यंप्रकरणं ॥ ॥ राजाकृतापु
रेस्थानंब्राह्मणान्यस्यतत्रतु ॥ त्रैविद्यंवृत्तिमह्याप्यस्वधर्मःपाल्यतामिति ॥ १ ॥ ॥ निजधर्मविरो
धेनयत्कुसामयिकोभवेत् ॥ सोपियत्नेनसंरक्ष्योधर्मोराजकृतश्चयः ॥ ५ ॥ गणद्रव्यंहरेयस्तु
संविदंलंघयेच्चसः ॥ सर्वस्वहरणंकृत्वातंराष्ट्राद्विप्रवासयेत् ॥ ६ ॥ कर्तव्यंवचनंसर्वैःसमूह
हितवादिनां ॥ यत्तत्रविपरीतंस्यात्तदाप्यःप्रथमेदमे ॥ ७ ॥ समूहकार्यआयातान्कृतकार्मि
क्विसर्जयेत् ॥ सत्कारमानसत्कारैःप्रजायित्वामहीपतिः ॥ ८ ॥ समूहकार्यप्रहितोयस्तुभेततद
दर्घयेत् ॥ एकारशगुणंदाप्योधर्मस्योनार्घयेत्स्वयं ॥ ९ ॥ धर्मदाःशुचयोलुब्धाभवेयुःकार्मिचे
तकाः ॥ कर्तव्यंवचनंतेषांसमूहहितवादिनां ॥ १० ॥ श्रेणीनैगमपाषंडिगणानामप्यमंविधिः ॥
मेदंचैषांनृपोरक्षेत्पूर्ववच्चिंचपालयेत् ॥ ११ ॥ ॥ इतिसंविद्व्यतिक्रमप्रकरणम् ॥ ॥ अथवेत
नादानपदं ॥ ॥ गृहीतवेतनःकर्मसजन्दृष्ट्वागमाहरेत् ॥ आहूतेसमंदाप्योभृतैरप्युप
स्करः ॥ १ ॥ दाप्यस्कारश्चमंभागंवालिशंपशुसस्यतः ॥ अतिक्लिश्नतिंयस्तुकारयेत्समहीपतिः ॥ २ ॥
देशंकालंचयोतीयाद्धानिंकुर्याच्चयोन्यथा ॥ तत्रस्थात्स्वामिनःपंचदोधिकंदेयंकृतेधिके ॥ ३ ॥

यो ज्ञावक्तुं तेकर्मतावत्तस्य तुवेतनं ॥ ६ ॥ मोरुप्यसाध्यंचेत्साध्ये कुर्यात्पथा श्रुतं ॥ ८ ॥ अराजदैविकं
नष्टं मोदंदाप्यस्तथाहकः ॥ प्रस्थानविघ्नकृच्चैव मरणेद्विगुणंभवेत् ॥ ५ ॥ प्रकृतेसप्तमंभागंच
तुर्थंपथिसंत्यजन् ॥ भवेत्सर्द्धपथेसर्वंप्रदाप्यस्त्याजकोन्यथा ॥ ६ ॥ इतिवेतनादानप्रकरणं ॥
॥ अथद्यूतसमाह्वयप्रकरणं ॥ ॥ ग्लहेशतिंवदेत्स्वकसभिकः पंचकंशतं ॥ ग्लहीत्वाद्यूतकित
वादितरादृशकंशतं ॥ १ ॥ ससम्यक्पणितोदद्याद्दृष्टेभागंयथाकृतं ॥ जितमुद्गृह्यतेजेत्रे
दद्यात्सत्यवचःक्षमी ॥ २ ॥ प्राड्विवाकपतिनाभागे प्रसिद्धे धूर्तमंडले ॥ जितंसभ्यसमक्षेस्थानेदापयेद
न्यथानतु ॥ ३ ॥ दृष्ट्वाकेव्यवहारेणसाक्षिणश्चतथावहि ॥ राज्ञासचिह्नितोस्माकूटाक्षो
पधिदेविनः ॥ ४ ॥ द्यूतमेकमुखंकार्यंतस्करज्ञानकारणात् ॥ एषएवविधिर्हेयः प्राप्तिद्यूतेसमा
कये ॥ ५ ॥ ॥ इतिद्यूतसमाह्वयप्रकरणं ॥ ॥ अथवाक्पारुष्यं ॥ ॥ सत्सासत्सान्यथाख्यातो त्रैर्न्यूनोगंड
द्विरोगिनौ ॥ क्षेपंकरोतिचेद्दंड्यः पणान्हीत्रयोदश ॥ १ ॥ अभिगंतासिषंगिनीं मातरंज्ञातदे
तिहं ॥ दापंतंदापयेद्राजा पंचविंशतिकंदमं ॥ २ ॥ अधोंगुह्यद्विगुणः परस्त्रीद्यूतमेवच ॥ दंड्यप्रणय
नंकार्यंवर्णोत्तरासुतरांधरैः ॥ ३ ॥ मातिलोम्यापवादेषुद्विगुणस्त्रिगुणोदमः ॥ वर्णानामानुलोम्येन ॥२७॥

नतस्माद्दीर्घहारिणः ॥ ४ ॥ वाङ्मात्रेणापराधेषु स्त्रीबालानेत्रसक्थिषु ॥ विनाशेवाचिकेदमः ॥ ५ ॥ शास्त्रदृष्टिकृतःपरा
साकर्णकरादिषु ॥ ५ ॥ अशौक्लवदन्तेवंदंडनीयःपणान्दश ॥ तथाशूद्रःप्रतिभुवंद्याप्यःक्षेमा
यतस्यतु ॥ ६ ॥ पतनीयकृतेक्षेपेदंडोमध्यमसाहसः ॥ उपपातकयुक्तेतुहाप्यःप्रथमसाहसं ॥ ७ ॥
त्रैविद्यवृद्धदेवानांक्षेपेउत्तमसाहसः ॥ मध्यमोजातिपूगानांप्रथमोग्रामदेशयोः ॥ ८ ॥ ॥ इति
वाक्पारुष्यप्रकरणं ॥ ॥ अथदंडपारुष्यं ॥ ॥ असाक्षिकहतेचिह्नेयुक्तिभिश्चागमेनच ॥
कृतेव्यवहारस्तुकूटचिह्नकृतोभवात् ॥ १ ॥ ॥ भस्मपंकरजःस्नेहैर्दंडोदद्यात्पणःस्मृ
तः ॥ अमेध्यपक्षिनिष्ठ्यूतस्नेहैर्द्विगुणस्ततः ॥ २ ॥ समेक्षेवंपरस्त्रीषुद्विगुणस्तूत्तमेषुच ॥
हीनेषुर्दमोमोहमदादिभिरदंडनं ॥ ३ ॥ विप्रपीडाकरंछेद्यमंगमब्राह्मणस्यतु ॥ ऊर्णेमथमो
दंडःसंस्पर्शेतुतदर्धिकः ॥ ४ ॥ ऊरूलेहिस्तपादेतुदद्याद्विंशतिकोदमः ॥ परस्परंतुसर्वेषांशस्त्रेम
ध्यमसाहसः ॥ ५ ॥ पादकेशांशुकवेषपाशध्वंसेशतं ॥ पीडाकर्णांशुकावेष्टपाशध्वंसेशत
नंदमः ॥ ६ ॥ शोणितेनविनादुःखंकुर्वन्काष्ठादिभिर्नरः ॥ छित्त्वाभिन्द्यात्पणानदंश्रीद्विगुणं
दद्यान्नेऽस्रजः ॥ ७ ॥ वस्त्रादृतोभंगेछेदनेकर्णनासयोः ॥ मध्यो दंडोबलेऽङ्गेरुक्तकल्पहतेतथा ॥ ८ ॥

चेष्टोजनवाग्घ्नेत्रादिप्रतिभेदने॥ कंधराबाहुसक्थ्नांचभंगेमध्यमसाहसः॥९॥एकं
घ्नतांबहूनांचयथोक्तात्द्विगुणोदमः॥ कलहापहृतंदेयंदंडश्चद्विगुणस्ततः॥१०॥दुःख
मुत्पादयेद्यत्तुसहसामुखानजंमयं॥ दण्योदंडंचमोक्षस्मिन्कलहेसमुदाहृतः॥११॥अभि
तेतथाभेदेछेदेकुट्टावकर्तने॥ पणान्दाप्यःपंचदशविंशतिंतद्वयंतथा॥१२॥दुःखोत्पादि
गृहेद्रव्यंक्षिपन्प्राणहरंतथा॥ बोडनाघांपलान्दाप्योहीनेमध्यमसंपदं॥१३॥दुःखं
श्रोत्रितोंद्वांगंछेदनेतथा॥ दंडःक्षुद्रपशूनांतुद्विगुणप्रकृतिःक्रमात्॥१४॥लिंगस्यछेदनेमध्यो
मध्यमोमूल्यमेवच॥ महापशूनामेतेषुस्थानेषुद्विगुणोदमः॥१५॥ प्ररोहिशाखिनांशाखास्कंधस्य
र्वविदारणे॥ उपजीव्यद्रुमाणांचविंशतेर्द्विगुणोदमः॥१६॥वैसूत्रस्थानसीमासुपण्यस्थानेसुरा
लये॥ जातद्रुमाणांद्विगुणोदमोरक्षेर्विश्रुते॥१७॥गुल्मगुच्छक्षुपलतावनौषधिवीरुधः॥
र्वस्मात्तादृग्दंडःस्यानेष्टकेषुकर्त्तनं॥१८॥ ॥इतिदंडपारुष्यप्रकरणं॥ ॥अथसाहस॥
सामान्यद्रव्यप्रसभहरणात्साहसंस्मृतं॥ तन्मूल्यात्तद्विगुणोदंडोनिरूपेतुचतुर्गुणः॥१॥ ॥यः
साहसंकारयतिसदाप्योद्विगुणंदमं॥ यश्चैवमुत्कोहंहातांकारयेत्सचतुर्गुणं॥२॥अर्घापेक्षया

BHAU DAJI LAD MUSEUM MEMORIAL

तिक्रमकृद्भ्रातृभार्याप्रहारदूषः॥ संदिष्टस्याप्रदातुश्चसमुद्ग्रहभेदकृत्॥३॥सामंतकुलिकादीनाम
पकारस्यकारकः॥ पंचाशत्पणिकोदंडएषामितिविनिश्चयः॥४॥स्वछंदविधवागामीविकुष्टेनाभिधा
वकः॥ अकारणेचविक्रोष्टाचंडालश्चोत्तमानूत्स्यन्॥५॥श्रद्धप्रव्रजितानांचदेवपित्र्येचभोजकः॥
अयुक्तंशपथंकुर्वन्नयोग्योयोगयुक्तमेकृत्॥६॥वृषक्षुद्रपशूनांचषंढत्वस्यप्रतिघातकृत्॥साधार
णस्यापलापीदासीगर्भविनाशकृत्॥७॥पितृपुत्रस्यसभ्रातृदंपत्योश्चाचार्यशिष्यकः॥एषामपतिता
न्योन्यत्यागीचशतदंडभाक्॥८॥ ॥इतिसाहसप्रकरणं॥ ॥अथविक्रयासंप्रदानं॥ ॥वसान
स्त्रीनरपशून्दंड्योनेडकस्तूपरांशुकं॥ विक्रयावक्रयाधानयाचितेषुपणान्दश॥१॥ ॥पितापुत्र
विरोधेतुसाक्षिणांत्रिगुणोदमः॥ अंतरेत्वतयोर्यःस्यात्तस्याप्यष्टगुणोदमः॥२॥ ॥तुलाशासनमा
नानांकूटस्तन्यंचकस्यच॥ एभिस्तुव्यवहर्त्तायःसदाप्योदममुत्तमं॥३॥अकूटंकूटकंब्रूतेकूटंय
श्चाप्यकूटकं॥ सनाणेपरीक्षीतुरूप्योत्तमसाहसं॥४॥भिषङ्मिथ्याचरन्दाप्यस्तिर्यक्षुमथमं
दमं॥ मानुषेमध्यमंराजमानुषेष्वुत्तमंदमं॥५॥अबंधंयस्तुबध्नातिबध्नंयश्चप्रमुंचति॥ अप्राप्त
व्यवहारेचसदाप्योदममुत्तमं॥६॥मानेनतुलयावापियोशमष्टमंहरेत्॥ सदाप्योद्विशतंदंडोहानौचकल्पितं॥७॥

दंडं

मेषजस्नेहलवणगंधधान्यगुडादिषु॥ पण्येषु क्षिप्तपूर्णान्दाप्यस्तूक्षोडश ॥ ८॥ मध्यर्ममणि
॥२९॥ सूत्रायःकार्पासवल्कलवाससां॥ अजातौजातिकरणेविक्रेयाष्टगुणोदमः॥९॥ समुद्रपरिवर्तेचसारभां
डंचकृत्रिमं॥ आधानंविक्रयंवापिनमतोदंडकल्पना॥१०॥ भिन्नेपणेतुपंचाशत्पणेतुद्विशतमुच्यते॥
द्विपणेद्विगुणोदंडोमूल्यदर्शेचयद्विमान्॥११॥ संभूयकुर्वतामर्घंसंबाधंकारुशिल्पिनां॥ अर्घस्य
ह्रासंवृद्धिंवाजानतांदंडउत्तमः॥१२॥ संभूयवणिजांपण्यमनर्घेलोपरुंधतां॥ विक्रीणतांवाविहि
तोदंडउत्तमसाहसः॥१३॥ राजनिस्थाप्यतेयोर्घःप्रसहंतेनविक्रमः॥ क्रयोवानिस्तवस्तस्माद्गृणि
जांलाभकत्स्मृतः॥१४॥ स्वदेशपण्येतुशतंवणिग्गृह्णीतपंचकं॥ दशकंपारदेश्येतुयःसघः
क्रयविक्रयी॥१५॥ पण्यस्थोपरिसंस्थाप्यव्ययंपण्यसमुद्भवं॥ अर्घोनुग्रहकृत्कार्यःकेतृविक्रे
तुरेवच॥१६॥ गृहीतमूल्यंयःपण्यंक्रेतुर्नैवप्रयच्छति॥ सोदयंतस्यदाप्योसोदग्लाभंवादिगा
गते॥१७॥ विक्रीतमपिविक्रेयंपूर्वक्रेतर्यगृह्णति॥ हानिश्चेत्क्रेतृतोदेयाक्रेतुरेवहिसाभवेत्॥१८॥
राजदेयंपणादातेनपण्येदोषमुपागते॥ हानिर्विक्रेतुरेवासौयाचितस्माप्रयच्छति॥१९॥ अन्यहस्तेतु
विक्रीतंदुष्टंवादुष्टवादिवि॥ क्रीणीतेदमसौतस्यमूल्यात्तद्द्विगुणोभवेत्॥२०॥ क्षयंरद्धिंचव ॥२९॥

वणिजांपण्यानामविजानतां॥ क्रीत्वानुशयःकार्यःकुर्वन्षड्भागदंडभाक्॥२१॥ ॥इतिविक्रया
संप्रदानंनामप्रकरणं॥ ॥अथसंभूयसमुत्थानं॥ ॥समवायेनवणिजांलाभार्थंकर्मकुर्व
तांलाभालाभौयथाऽंशंयथावासंविदाकृतौ॥१॥ ॥प्रतिविक्रमनादिष्टंप्रमादाद्यच्चनाशितं॥
सतद्रूपाद्विक्रयावाचेरक्षितादृशमांशभाक्॥२॥ अर्घप्रक्षेपणाद्द्विंशंभागंशुल्कंनृपोहरेत्॥ व्या
सिद्धंराजयोग्यंचविक्रीतंराजगामितत्॥३॥ मिथ्यावदन्परीमाणंशुल्कंस्थानादपास्यरन्॥
दाप्यस्त्वष्टगुणंपण्यश्चसत्यांजक्रमविक्रयी॥४॥ तरिकःस्थलजंशुल्कंगृह्णन्दाप्यःपणान्
दश॥ ब्राह्मणातिदेवत्यानामेतद्देवानिमंत्रणे॥५॥ देशांतरगतेप्रेतेद्रव्यंदायादबांधवाः॥
ज्ञातयोवाहरेयुस्तद्रागतास्तेविनाऽपदः॥६॥ त्रिसंवत्सरजेयुर्निर्लाभप्रक्षोऽन्येनकारयेत्॥
अनेनविधिराख्यातऋत्विक्कर्षककर्मिणां॥७॥ ॥इतिसंभूयसमुत्थानंनामप्रकरणं॥ ॥ ॥अथ
स्तेयप्रकरणं॥ ॥याहकैर्गृह्यतेचौरोलोष्ट्रेणाथपदेनवा॥ पूर्वकर्मापराधीचतथाचाशुद्धवा
सकः॥१॥ ॥अन्येविद्यूतकथाज्ञानमज्ञादिनिरूपणैः॥ धूर्तस्त्रीपानसक्ताश्चद्यूतक्रमिभमुखव
त्वराः॥२॥ परद्रव्यग्रहणंचैवछद्मकूटचारिणः॥ निरायव्ययबंतश्चविनष्टद्रव्यविक्रयाः॥३॥

गृहीतः शंकया चौर्येनात्मानंचेद्विशोधयेत् ॥ दापयित्वा हृतंद्रव्यं चौरदंडेनदंडयेत् ॥८॥ चौरं प्रदा
प्यापहृतंघातयेद्विविधैर्वधैः ॥ सचिह्नंब्राह्मणं कृत्वास्वराष्ट्राद्विप्रवासयेत् ॥९॥ घातितेऽपहृते
दोषो ग्रामभर्तुरनिर्गते ॥ विवीतभर्तुस्तुरपथि चौरो हर्तुरवीतके ॥१०॥ स्वसीम्निदघाद्गुल्मस्तत्पदं
दायत्रगच्छति ॥ पंचग्रामीबहिःकोशात्तद्ग्रामेपि वापुनः ॥११॥ बंदिग्राहंस्तथावाजि कुंजरा
चहारिणः ॥ प्रसह्यघातिनश्चैव शूलानारोपयेन्नरं ॥१२॥ उत्क्षेपकग्रंथिभेदोकरसंदंशहीनके ॥
कार्योद्वितीयापराधे करपादेकहीनके ॥१३॥ क्षुद्रमध्यमहाद्रव्यहरणेसारतोदमः ॥ देशंका
लंवयःशक्तिंसंचिंत्यदंडकर्मणि ॥१४॥ मंत्रौषधकाशस्त्रुदकमंत्रोपकरणक्रियान् ॥ दत्वाचौरस्यहु
र्वृत्तानतोदंडउत्तमः ॥१५॥ शस्त्रौषधातिगर्भस्यपातनेचोत्तमोदमः ॥ उत्तमोवाधमोवापि पुरुषः
स्त्रीसमायके ॥१६॥ विप्रदुष्टांस्त्रियंचैव पुरुषंघ्नीमगर्भिणीं ॥ सेतुभेदकरींचासुद्रोलंबध्वाप्रवे
शयेत् ॥१७॥ विषाग्निदंपतिगुरुनिंदापरमापकृत् ॥ विकर्मकरणात्सोंगीभिःकुलमापयेत् ॥१८॥
अविज्ञातहतस्याश्वकुलहंसुतबंधकः ॥ प्रव्रज्यायोषितश्चास्यपरपुंसिरतःपथक् ॥१९॥ स्त्री
द्रव्यहृन्मिथोभेदीवाक्पारुष्यंगतःसह ॥ एतेदंडास्समासेन छेदाविज्ञानशेषतः ॥२०॥ क्षेत्रवेश्म ॥३०॥

६ सहस्रंब्राह्मणोदंड्योगर्हाविप्रांबआद्रजेत् शतानिपंचदंड्यःस्याद्दिडंत्यासहसंगतः ६
वनग्रामविवीतरक्षकाहकाः ॥ राजपत्न्यभिगामीचदग्ध्वास्तेकटाग्निना ॥ ॥२१॥ ॥इतिसेतु
यमकरणं ॥ ॥अथस्त्रीसंग्रहणं ॥ पुमान्संग्रहणेग्राह्यः केशाकेद्विपरस्त्रियाः ॥ सचोत्तमै
स्त्रीभिःप्रतिषिद्धोहयोत्तथा ॥१॥ स्वजातावुत्तमोदंड आनुलोम्येनमध्यमः ॥ प्रातिलोम्येव
धःपुंसोनार्याःकर्णादिकर्तनं ॥२॥ नीवीस्तनप्रावरणसक्थिकेशावमर्शनं ॥ अदेशकालसं भा
षणंसहैकस्थानमेवच ॥३॥ स्त्रीनिषेधेशतंदद्याद्द्विगुणंतुदमंपुमान् ॥ प्रतिषेधेतमोदंड्यो या
संग्रहणेतथा ॥४॥ अतत्कर्तृहरेत्कन्यामुत्तमंसन्यथाधमं ॥ दंडंदद्यात्सवर्णासुप्रातिलोम्ये
वधःस्मृतः ॥५॥ सकामास्वनुलोमासुनदोषस्त्वन्यथाक्रमः ॥ दूषणेतुकरच्छेदउत्तमासंवधः
स्तथा ॥६॥ शतंस्त्रीदूषणेदद्याद्धेतुमिथाभिशंसने ॥ पशून्गच्छन्शतंदाप्योहानंस्त्रीगांच
मध्यमं ॥७॥ अवरुद्धासुदासीषुभुजिष्यासुतथैवच ॥ गम्यास्वपिपुमान्दाप्यःपंचाशत्पणिकंद
मं ॥८॥ प्रसह्यदास्यभिगमेदंडोदशपणःस्मृतः ॥ बहूनांयदकामानांचतुर्विंशतिकःपथक् ॥९॥
अमोक्षोगर्हतोयोनौपुरुषंचाविमेहतः ॥ चतुर्विंशतिकोदंडस्तथाप्रव्रजितागमे ॥१०॥ अंत्यासि

नयेत्॥ शूद्रस्तथोत्सएव स्याद्दंड्यस्यार्थगमेवधः॥ ॥१२॥ ॥इति
कीर्णके॥ ॥जुनंवाप्यधिकंवापि लिखेद्योराजशासनं॥ पारदारिक
मभक्ष्येणद्विनंदूष्यदंडउत्तमसाहसं॥ मध्यमंक्षत्रियंवैश्यं प्रथमंशू
हारीविमांसस्यचविक्रयी॥ अंगहीनस्तुकर्त्तव्योदाप्यश्चोत्तमसाहसं॥३॥
प्रजल्पतः॥ कण्ठोष्ठपादपाणिबाहुयुग्मकृतस्तथा॥ ४॥ छिन्नन
ना॥ पश्चात्तैवापसरतोहिंसनेस्वाम्यदोषभाक्॥५॥ द्राक्षोत्समोक्षय
क॥ प्रथमंसाहसंदद्याद्द्वितीयेद्विगुणंतथा॥ ६॥ जारंचौरेत्यभिवद
ीव्यधनंमुंचंस्तदेवाष्टगुणीकृतं॥ ७॥ राज्ञोनिष्प्रवक्तारंतथैवाक्षो
द्धिलाजिकंप्रवासयेत्॥ ८॥ मृतांगलग्नविक्रेतुर्गुरोस्ताडयितुस्त
त्तमसाहसः॥ ९॥ द्विनेत्रमेडिनोराजद्विष्टादेशकृतस्तथा॥ विप्रस्तेन
ः॥ १०॥ दुर्दृष्टांस्कुनर्दृष्ट्वाव्यवहारान्प्रपेणतु॥ सभ्यःसजयितोदं
॥ योमन्येतजितोस्मीतिक्रमेणापिपराजितः॥ तमाभांतंपुनर्जित्वादाप
येनयोदंडोगृहीतोवरुणायतं॥ निवेदयद्भाद्विप्रेभ्यःस्वयंत्रिंशद्गुणीकृतं॥१३॥
॥३१॥

संस्कारक्रियातत्रार्थवद्वचनार्थंयथादग्धव्यः॥ वचनार्थानांपात्रत्वसाधीनोलोको
पेरार्कः॥ २

फकर्मिणां॥ स्वधर्मस्थापनाद्राज्ञाविनीयस्थापयेत्पथि॥ ॥१॥ ॥
ीयेधर्मशास्त्रेद्वितीयोध्यायः॥ ॥ ॥ ॥छ॥ ॥२॥ पुनर्द्वि
आश्मशानादनुव्रज्यइतरोज्ञातिभिर्वृतः॥१॥ ॥यमस्तूक्तंतथागाथां
धव्यउपेतश्चेद्गृहिताग्न्यावतार्थवत्॥२॥ सप्तमाद्दृश्यमाद्वापिज्ञातयो
वदग्धमनेनपितृदिग्भुरवाः॥३॥ एवंमातामहाचार्यप्रेतानामुदकक्रि
स्त्रीयश्चैरर्द्धजांगुलं॥४॥ सकृत्प्रसिंचंत्युदकंनामगोत्रेणबांधवाः॥ नब्रह्म
यु॥५॥ कारंड्यनाश्रिताःस्तेनामर्त्यभ्रमःकामगादिकाः॥ सुरापआत्म
॥६॥ कोतोदकानसमुत्तीर्णान्मृदुश्वाभ्रसंस्थितान्॥ स्नातानपव
॥७॥ मानुष्येकदलीस्तंभनिस्तारेसारमार्गणं॥ करोतियःससंमूढो
धासंमृतः कोयदिपंचत्वमागतः॥ कर्मभिःस्वशरीरोत्थैस्तत्र
तीनाशमुपधिदैवतानिच॥ केनप्रत्यःकथंनाम्नासीलोकेनया
मुक्तंप्रेतोभुंक्तेयतोवसूः॥ अतोनरोदितव्यंहिक्रियाःकार्याःस्वशक्तितः॥११॥

इतिसंश्रुतसंगछेपुर्गेहंबालपुरःसराः॥विदश्यनिंबपत्राणिनिमताद्वारिवेश्मनः॥१२॥आचम्या
न्यादिसल्लिंगोमयंगोरसर्षपान्॥मविशेयुःसमाचम्यकृत्वास्नानिपदंशनेः॥१३॥मवेशनादि
कंकर्मव्रतसंस्थस्त्रीनामपि॥इदंतंतत्क्षणाच्छुद्धिःपरेषांस्नानसंयमात्॥१४॥आचार्यपित्रुपा
ध्यायानिहंसापिव्रतीव्रती॥सकृच्छ्रंचनाभीयान्नयतैःसहसंवसेत्॥१५॥क्रीतलब्धाहृता
न्नोस्वपेमुस्तेपथकृपथकृ॥पिंडयज्ञोव्रतादेयंप्रेतायान्नंदिनत्रयं॥१६॥जलमेकाहमाद्धो
स्थाप्यंक्षीरंचमन्मये॥दैतानोपासनाःकार्याःकिमाश्वश्रुतिदर्शनात्॥१७॥त्रिरात्रंदशरात्रंवा
द्वादशाहोऽपिचिष्यते॥ऊनद्विवर्षमुभयोःसूतकंमातुरेवहि॥१८॥षण्णांस्कृसूतकंमातुस्तदस्थ
दर्शनाद्ध्रुवं॥तदहर्नप्रदुष्येतसूर्येषांजन्मकारणात्॥१९॥अंतरा जन्ममरणेशेषाहोभिर्विशुद्ध्य
ति॥गर्भस्त्रावेमासतुल्यानिशाःशुद्धेस्तुकारणं॥२०॥हतानांन्यपगोविप्रेबन्धुंचात्मघातिनां॥
शेषितेकालदोषःस्यात्सूर्येदत्तोदकंशुचिः॥२१॥आदंतजननात्सद्यःआचूडान्नेहिकीस्मृ
ता॥त्रिरात्रमाव्रतादेशाद्दशरात्रमतःपरं॥२२॥क्षत्रस्यद्वादशाहानिविशःपंचदशैवतु॥त्रिंशद्दिनानि

॥३३॥

शूद्रस्यतद्वन्न्यायवर्तिनः॥२३॥अहस्त्वदत्तकन्यासुबालेषुचविशोधनं॥युर्वतेवास्मृतौनमा तु
ल श्रोत्रियेषुच॥२४॥अनौरसेषुपुत्रेषुभार्यास्वन्यगतासुच॥निवासराजनितथातद्दृःशुद्धिकारणं॥२५॥महीपतीनांनाशौचंहतानांविधुतातथा॥गोब्राह्मणार्थसंग्रामेयस्त्यजेच्छतिभूमिपः॥२६॥
ब्राह्मणेनानुगंतव्योनशूद्रोनद्विजःक्वचित्॥अनुगम्यांभसिस्नात्वास्पृष्ट्वाग्निंघृतमुक्शुचिः॥२७॥
ऋत्विजांदीक्षितानांचयाज्ञेकर्मणिवर्ततां॥सत्रिव्रतिब्रह्मचारिदातृब्रह्मविदांतथा॥२८॥दानेवि
वाहेयज्ञेचसंग्रामेदेशविप्लवे॥आपद्यपिचकष्टायांसद्यःशौचंविधीयते॥२९॥उदक्याशुचि
भिःस्नायात्संस्पृष्टस्तैरुपस्पृश्यएवतु॥अलिंगानिजयेद्वैवसावित्रींमनसास्मरन्॥३०॥कालेनिय
कर्मकृद्वायुमेनोज्ञानंतथोजलं॥पश्चात्तापोनिराहारःसर्वमेशुद्धिकारणं॥३१॥अकार्यकारिणांदा
नंवेगोनाशस्तशुद्धिकृत्॥शोध्यस्यमरणंतोयंवसन्यासोवैद्विजन्मनां॥३२॥तपोवेदविदांक्षांति
र्विदुषांवर्षमोजलं॥जपःप्रच्छन्नपापानांमनसःसंयमुच्यते॥३३॥भूतात्मनस्तुकेवलंवेदुद्वि
जानांविशोधनं॥क्षेत्रज्ञस्येश्वरज्ञानाद्विशुद्धिःपरमामता॥३४॥ ॥आशौचप्रकरणं॥ ॥क्षात्रेय
कर्मणाजीवेद्विशांवाप्यथद्विजः॥निस्तीर्यतामथात्मानंपवयित्वान्यसेस्थिति॥ ॥१॥ ॥फलोप

लक्षौम सोममनुष्यापूपवीरुधः॥तिलोदनरसक्षारानदधिक्षीरंघृतंजलं॥२॥इक्षासव
मधूच्छिष्टमधुलक्षाश्ववर्हिषः॥सूचर्मपुष्पकुतपकेशतक्रविषक्षितीः॥३॥कोद्रोमनीलालव
णमांसेक्षुफलीसकान्॥शाकाद्रैधिषिएयाकपशुगंधांस्तथैवच॥४॥वैदूर्यस्फटिकौ
वन्नोविक्रीणीतकदाचन॥धर्मार्थंविक्रयंनेयास्तिलाधान्येनतत्समाः॥५॥लक्षालवण
मांसानिपतनीमानिविक्रये॥पयोदधिघृतंपंचहीनवर्णकरात्तिनु॥६॥आपद्गतःसंग्रहे
दुंजानोपिमतस्ततः॥नलिप्येतेनसाधिप्रोत्वल्पेनकुसमोहिसः॥७॥ऋषिःशिल्पंप्रतिदि
वाकुसीदंशकटंगिरिः॥सेवानूपंतुपोमेक्ष्यमापत्तौजीवनायतु॥८॥युक्तुक्षितस्त्वहंस्थित्वा
धान्यमब्राह्मणादूरेत्॥प्रतिगृह्यतदारक्षेयमभियुक्तेनधर्मतः॥९॥तस्यचर्मकुलंक्षीरं
कृतमप्यमनंतपः॥ज्ञात्वाराजाकुटुंबंचधर्म्योयत्निंप्रकल्पयेत्॥१०॥ ॥इत्यापद्धर्मप्रक
रणं॥ ॥सुतविन्यस्तयत्नीकस्यात्वानुगतोवनं॥वानप्रस्थोब्रह्मचारीसाग्निःसोपास
नोव्रजेत्॥१॥ ॥अफालकृष्टेनान्नेनश्रपितृदेवातिथीनपि॥भक्षयन्वतपर्वैकभुंजतो
नश्रतस्यवान्॥२॥अहोमासस्यषण्मासंवातथासंवत्सरस्यवा॥अर्धमासंचयंकुर्याकृतमाश्वयुजे ॥३३॥

सृजेत्॥३॥दांतस्त्रिषवणस्नायीनित्यंश्रद्धतियज्ञाँ॥स्वाध्यायवान्दानशीलःसर्वसत्वहितेरतः॥४॥
दंतोलूखलिकःकालपक्वादीचक्रमकृष्टकः॥औतप्तस्नानंफलस्नेहःकर्मक्रियाः ॥५॥चोद्ग
यलोनैयेकालंकृष्टेवीवर्तयेत्सदा॥पक्षेगतेवापक्षाभ्यांमासेवाहनिं॥६॥स्वाध्यायमौ वागते॥३
शुचीरात्रौदिसंध्यासंप्रपदेर्नयेत्॥स्थानासनविहारेवियोगाभ्यासेनवातं॥७॥ग्रीष्मेपंचाग्नि था॰
मध्यस्थोवर्षासुस्थंडिलेशयः॥आर्द्रवासास्तुहेमंतेशर्त्माद्वापितपश्चरेत्॥८॥यःकंटकै
र्वितुदतिचंदनेर्मश्वलिंपति॥अक्षौहौपरितुष्टश्चसमस्तस्यचतस्यच॥९॥अग्नीन्वाप्यात्मसा
कृत्यावक्षावासोग्निताग्नानः॥वानप्रस्थगृहेचैवपात्रार्थंभैक्ष्यमाचरेत्॥१०॥ग्रामादाहृत्यवा
श्नीयान्नष्टोभुंजीतकाग्यतः॥वानप्रस्थानःप्रागुदीचींगच्छेद्दर्भसंक्षयात्॥११॥ ॥इतिवान
प्रस्थधर्मः॥ ॥यज्ञार्थंपशवःसृष्टाहिंसातद्वेदसदक्षिणं॥अतोयज्ञंहिंसतंहंतानास्तीनास्तिकाय
नास्तिनि॥१॥ ॥अधीतवेदोजपकृत्पुत्रवान्नग्निमान्॥राज्ञाचमतोकुमोक्षेमनःकुर्मा
तु२ नान्यथा॥२॥सर्वभूतहितःशांस्त्रिदंडीसकमंडलुः॥एकारामःपरिव्रज्यभिक्षार्थंग्राममाश्र
येत्॥३॥अप्रमत्तश्चरेद्भैक्ष्यंसामाहेनुमिलक्षितः॥रहितेभिक्षुकैर्गीतेपात्रामात्रमलोलुपः॥४॥

BHAU DAJI MEMORIAL

यतिपात्राणि मृद्दारुपुटदार्वलाबुमयानिच ॥ सलिलंशुद्धिरेतेषांशौचंवालैश्चयद्धृतं ॥५॥ संनिरुध्येंद्रिय
ग्रामंरागद्वेषौप्रहायच ॥ भयंहित्वाचभूतानामस्तीभवतिद्विजः ॥६॥ कर्त्तव्याद्दायशुद्धिश्चभिक्षुकेण
विशेषतः ॥ ज्ञानोत्पत्तिनिमित्तत्वात्स्वर्तंत्रकरणंयच ॥ ७ ॥ अदेक्ष्यागर्भवासाश्चकर्मजागतयस्तथा ॥
आधयोव्याधयःक्लेशाजरारूपविपर्ययः ॥८॥ भवोजातिसहस्रेषुप्रियाप्रियविपर्ययः ॥ ध्यानयोगे
नसंपश्येत्सूक्ष्मआत्मानमात्मनिस्थितः ॥९॥ नाश्रमःकारणंधर्मेक्रियमाणोभवेद्विभुः ॥ अतोयदा
त्मनोपथ्यंपरेवंनतदाचरेत् ॥ १० ॥ सत्यमस्तेयमक्रोधोह्रीःशौचंधीर्धृतिर्दमः ॥ संयमेंद्रि
यताविद्याधर्मःसर्वउदाहृतः ॥११॥ निःसरंतियथालोहपिंडान्नानास्फुलिंगकाः ॥ सकाशा
दात्मनस्तद्वदात्मानःप्रभवंतिहि ॥ १२ ॥ तत्रात्माहित्वयंकिंचि[illegible]कर्मस्वभावतः ॥ करोतिकिंचि
दभ्यासाद्धर्मोभवात्मकं ॥ १३ ॥ निमित्तमक्षरःकर्त्तावेदब्रह्मयुणीवशी ॥ अजःशरीरयुहृ
णात्सजातइतिकीर्त्यते ॥ १४ ॥ सर्गादौसत्ययाकांक्षायुक्तोतिष्ठंश्चकंपते ॥ सृजसेकोत्तरयुणा
स्तथादत्तेभवन्नपि ॥ १५ ॥ आहुस्तापायतेसूर्यंस्तस्माद्धिरथोषधिः ॥ तदन्नंरसरूपेणशुक्र
त्वमेंगछति ॥ १६ ॥ स्त्रीपुंसयोःसंज्ञयोगेविशुद्धेशुक्रशोणिते ॥ पंचधातत्त्वयंषष्ठआदत्ते

युगपत्प्रभुः ॥ १७ ॥ इंद्रियाणिमनःप्राणोज्ञानमायुःसुखंधृतिः ॥ धारणाप्रेरणंदुःखंइच्छाहंका
रएवच ॥ १८ ॥ प्रयत्नआकृतिर्वर्णःस्वरद्वेषोभवाभवौ ॥ तस्मेतदात्मजंसर्वमनादेरादिमिष्यतः ॥ १९
प्रथमेमासिसंक्लेदस्ततोधातुविमूर्छितः ॥ मास्यर्बुदंद्वितीयेतुततीयेंगेंद्रियेयुतः ॥ २० ॥ आ
कारात्कायवंसोक्ष्मंदुःखोत्तंबलादिकं ॥ वायोस्तुस्पंदनंचेष्टाव्यूहनंरोक्ष्यमेवच ॥ २१ ॥ क्षित्तानु
दर्शनंपक्तिर्मोक्षंरूपंप्रकाशितां ॥ रसानुरसनंद्रोसंस्नेहंक्लेदंसमादवं ॥ २२ ॥ भूमेर्गंधंतथाघ्रा
णंगौरवंमूर्त्तिमेवच ॥ आत्मात्वक्स्पर्शजःसर्वंत्वतीयेस्पंदतेततः ॥ २३ ॥ दोहदस्याप्रदानेनग
र्भोदोषमवाप्नुयात् ॥ वैरूप्यंमरणंवापितस्माद्धार्यंप्रियंस्त्रियाः ॥ २४ ॥ स्थैर्यंचतुर्थेंगानां
पंचमेहोपितोद्भवः ॥ षष्ठेबलस्यवर्णस्यनखरोमणांचसंभवः ॥ २५ ॥ मनश्चैतन्यमायुक्तोसो
नाडीस्नायुशिरान्वितः ॥ सप्तमेचाष्टमेचैवसत्त्वंमांससमृतिमान्नपि ॥ २६ ॥ पुनर्गर्भंपुनर्धात्रीमोज
आस्यप्रधावति ॥ अष्टमेमास्यतोजातोजातःप्राणैर्विमुच्यते ॥ २७ ॥ नवमेदशमेवापिबलैःसू
तिमारुतैः ॥ निःसार्यतेवाणइवयंत्रछिद्रेणसत्वरः ॥ २८ ॥ तस्यबोढाशरीरात्तुषड्भ्योधार

पुनर्गर्भ ३

यंतिच ॥ षडंगा नितथास्थ्नोचसहषष्ट्यास्तत्रयं ॥२९॥ स्थानैः सहचतुःषष्टिर्हतोविंशतिनखाः ॥ पाणि
पादद्वयेकाश्चयतेषांस्थान चतुःष्टयं ॥३०॥ षष्ट्यंगुलीनांद्वयाष्टेर्गुल्फेषुचचतुष्टयं ॥ चत्वारिरत्नि का
स्थीनिजंघयोस्तावदेवतु ॥३१॥ द्वेद्वेजानुकपोलोरूफलकांसमुद्भवे ॥ अक्षितालूष्ठकेश्रोणिफल
केचविनिर्दिशेत् ॥३२॥ भगास्थ्येकंतथाष्टेचत्वारिंशच्चपंचच ॥ ग्रीवापंचदशास्थि स्था ४
ष्याहनुः ॥३३॥ तन्मूलेहेतलाक्षिगंडेनासाधनास्थिका ॥ पार्श्वकाः स्युर्दशैकैकास्तावद्भिर्बुदैश्च
द्विसप्ततिः ॥३४॥ द्वौभ्रूरवकोकपालानिचत्वारिशिरसस्तथा ॥ ऽरः सप्तदशास्थीनि पुरुषस्या
स्थिसंग्रहः ॥३५॥ गंधरूपरसस्पर्शशब्दा श्चविषयाः स्मृतां ॥ नासिकालोचनेजिह्वात्वक्छ्रोत्रेचेंद्रि
याणिच ॥ हस्तोपायुरुपस्थंचपायुजिह्वापादौचपंचवै ॥ कर्मेंद्रियाणिज्ञानीयान्मनश्चैवोभयात्म
कं ॥३७॥ नाभिरोजोगुदं शुक्रंशोणितंभ्रूरवकौतथा ॥ मूर्द्धी सकंठहृदयं प्राणस्थानानितुत्रय ३८
वपावसा वहननंनाभिः क्लोमसृक्फुप्फुसौ ॥ क्षुद्भांतूंचयकृत्प्लीहवस्तिः पुरीषाधानमेवच ॥३९॥ आम
शयोऽथहृदयंस्यात्क्लोमुंगुदएवच ॥ उदरंचगुदोकोष्ठोविस्तारोयमुदाहृतः ॥४०॥ कनीनिकेचाक्षि
कूटेश्रुकुलीकर्णपत्रकौ ॥ गंडौभ्रूरवौभ्रुवौदंतवेष्टौवोष्ठौकुंदरौ ॥४१॥ वंक्षणौचघटौवृषौ ॥३६॥

श्लेष्मसंघातजौस्तनौ ॥ उपजिह्विकास्फिजौबाहूजंघोरूषुचपिंडिका ॥४२॥ तालूदरवस्तिशीर्षबिंदु
कैगलशुंडिके ॥ अवटश्चैवमेतानिस्थानान्यत्रशरीरके ॥४३॥ अक्षिवर्त्मचतुंडंचपरुस्तहृदयानिच ॥
नवद्वाराणितान्येवप्राणस्यायतनानिच ॥४४॥ शिरःस्नायूनिसप्तैवनवस्योमुद्गतानिच ॥ पमनीनांश
तेद्वेतुपंचयेशीर्षगतानिच ॥४५॥ एकोनत्रिंशल्लक्षाणितथानवशतानिच ॥ षट्चैव मूर्द्धजानीतशिरा
सनिसंश्रिताः ॥४६॥ त्रयोलक्षास्तुविज्ञेयाःश्मश्रुकेशाःशरीरिणां ॥ सप्तोत्तरंममशतंद्वेचसंधि
शतेतथा ॥४७॥ रोमणांकोटयस्तुपंचार्द्धाश्चतस्रःकोटयएवच ॥ सप्तषष्टिस्तथालक्षाःस्वेदाय
नैःसह ॥४८॥ कायवीयेविगुणंतेविभक्ताःपरमाणवः ॥ यथाप्येकोनुवेदैषांमानांचैवसंस्थितिं ॥४९॥
रसस्यनवविद्योयाजलस्यांजलयोदश ॥ सप्तैवतुपुरीषस्यरक्तस्याष्टौप्रकीर्तिताः ॥५०॥ षट्श्लेष्मा
पंचपित्तंतुचत्वारोमूत्रमेवच ॥ वसात्रयोद्वौतुमेदोमज्ज्ञोकौंजुतुमस्तके ॥५१॥ श्लेष्मोजस्तावदेव
रेतसस्तावदेवतु ॥ एतत्तदस्थिरंबंधंयस्यमोक्षायकल्पते ॥५२॥ द्वासप्ततिसहस्राणिहृदयादभि
निःसृताः ॥ हिताहितानांडयस्तासांमध्येदाडिमपं ॥५३॥ मंडलंतस्यमध्यस्थआत्मादीपइवो
ज्वलः ॥ संक्षेपस्तेविदिहेहपुनराख्यातेनतु ॥५४॥ इतिसंचारएकमहंयदादिलादवाप्तवान् ॥ योग

नाम २

शास्त्रेचमत्रोक्तंयोगमभीप्सता॥५५॥अनन्यविषयंकृत्वामनोबुद्धिस्मृतींद्रियं॥ध्येयआत्मा
स्थितोयोसौहृत्येदीपवत्प्रभुः॥५६॥यथाविधानेनपठन्सामगायमविच्युतं॥सावधानस्तथाभ्यासा
त्परंब्रह्माधिगच्छति॥५७॥अपरांतकमुक्तोयंमद्भक्तंमकरीतथा॥औवेणकंस्तरेविंदुमुत्तरंगीतकानिच॥५८॥
ऋगाथापाणिकादक्षद्विंता ब्रह्मगीतिका॥गेयमेतत्तदभ्यासकरणंमोक्षसंज्ञितं॥५९॥वीणावादनतत्त
ज्ञः श्रुतिजातिविशारदः॥तालज्ञश्चाप्रयासेनमोक्षमार्गंनियच्छति॥६०॥गीतशब्दोमादयेत्तेननाप्नोति
परमंपदं॥रुद्रस्यानुचरोभूत्वासहतेनैवमोदते॥६१॥ ॥इतियोगप्रकरणं॥ ॥अनादिरात्माक
थितस्तस्यादिस्तुशरीरकं॥आत्मनश्चजगत्सर्वंजगतश्चात्मसंभवः॥६२॥ ॥कथमेतद्विमुक्तात्मः
सदेवासुरमानवं॥जगदुद्भूतमात्मानंकथंतस्मिन्वदस्वनः॥६३॥मोहजालमयास्येहपुरुषोदृश्य
तेहियः॥सहस्रकरपत्रेत्रःसूर्यवर्चाःसहस्रकः॥६४॥सआत्मावैवमूर्तश्चविश्वरूपःप्रजापतिः॥
विराजःसोन्नरूपेणयद्वालमुपगच्छति॥६५॥योद्व्यदेवतात्यागसंभूतोरसउत्तमः॥देवान्संतर्प्यस
रसोयज्ञमानफलेनच॥६६॥संयोज्यवायुनासोमंनीयतेरश्मिभिस्ततः॥ऋग्युजुःसामविहितंसौ
रंधामोपनीयते॥६७॥स्वमंडलादसौसूर्यःस्रजत्समुत्तमं॥सृजन्सर्वभूतानांनश्यतांस्वयं॥६८॥

मद्राना॰ ॥३६॥

तस्माद्भूयुर्यज्ञःपुनरभंपुनःक्रतुः॥एवमेतदनाद्यंतंचक्रंसंपरिवर्तते॥६९॥अनादिरात्मासं
भूतिर्विधातेनांतरात्मनः॥समवायीतुपुरुषोमोहेच्छाद्वेषकर्मजः॥७०॥सहस्रात्मामयाप्येषा
रदेवउदाहृतः॥मुखबाहूरुपादेभ्यस्तस्यवर्णाश्चतुष्टयं॥७१॥पृथिवीपादतस्तस्यादोरसो
द्योरजायत॥नाभ्याःप्राणोदिशःश्रोत्रात्स्पर्शाद्वायुर्मुखादग्निरवाच्छिरवी॥७२॥मनसश्चंद्रमाजातःचक्षुष
श्चादित्यकरः॥जघनादंतरिक्षंचजगच्चसचराचरं॥७३॥यदेवंसकथंब्रह्मणापयोनिषुजायते॥
ईश्वरःसकथंभावैर्निष्टैःसंप्रयुज्यते॥७४॥करणैरचितस्यापिपूर्वज्ञानंकथंक्षय॥वेत्तिस
र्वगतंकस्मात्सर्वगोपिनवेदनं॥७५॥अंसपक्षिस्थावरतांमनोवाक्कायकर्मजैः॥दोषैःप्रया
तिजीवोयंभवंयोनिशतेषुच॥७६॥अनंताश्चमथाभावाःशरीरेषुशरीरिणां॥रूपाएवंवि
धास्तस्मैदेहसर्वंयोनिषुदेहिनां॥७७॥विपाकःकर्मणांप्रेत्यकेषांविदिहजायते॥इहचामुत्रचैकेषां
भावस्तत्रप्रयोजनं॥७८॥परब्रह्मात्मनोध्यायंस्तथानिष्कलचिंतयन्॥वितथाभिनि
वेशीचजायतेतासुयोनिषु॥७९॥पुरुषोनृतवादीचपिशुनःपुरुषस्तथा॥अनिवरुमलो
पीचमृगपक्षिषुजायते॥८०॥अदत्तादाननिरतःपरदारोपसेवकः॥हिंसकश्चविधानेनस्थावरेषुजायते८१॥

आत्मदः शोचवान्दांतस्तपस्वी नियतेंद्रियः ॥ धर्मकृद्देवविद्यावित्सात्विको देवयोनितां ॥८२॥ अ
सक्तोमर्त्तोपरारंभीविषयीचसः ॥ सराजसोमनुष्येषुसंतोजन्माधिगच्छति ॥८३॥ निद्रालुः
क्रूरकृच्छुध्योनास्तिकोयाचकस्तथा ॥ प्रमादवान्भिन्नवृत्तोभवेत्तिर्यक्षुतामसः ॥८४॥ रजस्ता
तमसाचैवसमाविष्टोत्रमन्निह ॥ सवैरनिष्टैःसंयुक्तःसंसारंप्रतिपद्यते ॥८५॥ मलिनोहिमथा
दर्शोरूपालोकस्यनक्षमः ॥ तथाऽविशुद्धकरणआत्मादोनस्यनक्षमः ॥८६॥ कर्द्दमीरोधथा
पकेमधुरःसन्नसोविन ॥ प्राप्यतेहात्मनितथानापद्धकरणेद्धता ॥८७॥ सर्वश्रियोनिंजंदेहे
देहीविंदतिवेदनां ॥ योगीमुक्तश्चसर्वासांयोनीनाप्नोतिवेदनां ॥८८॥ आकाशमेकंहियथाघटादि
षुपृथग्भवेत् ॥ तथात्मैकोसनेकश्चजलभांडेष्विवांशुमान् ॥८९॥ वस्त्रवन्नित्यतेजोसिन्नंभू
श्चेतिधातवः ॥ इमेलोकाएषचात्मातस्माच्चसचराचरं ॥९०॥ मृद्दंडचक्रसंयोगात्कुंभकारोय
थाघटं ॥ करोतिनजलाल्लोकस्तथैवाहंवाग्रहंकारकः ॥९१॥ हेममात्रमुपादायरूपंवाहेमकारकः ॥
निजलालासमायोगात्कोशंवाकीटकारकः ॥९२॥ करणान्यप्रमादायतानिसुतास्विहयोनिषु ॥
सृजत्यात्मानमात्मैवसंभूयकरणानिच ॥९३॥ महाभूतानिसत्त्वानियथाप्राप्तिंथैवहि ॥ कोऽन्यथैकेनदेहेन

यावंतंवाकोविजानातिपुनःसंश्रुतसंश्रुतं ॥ अतीतार्थस्मृतिःकस्यकोवास्वप्नस्मरःकः ॥९५॥ जातिरूप
यमोक्तविधादिभिरहंकृतः ॥ इंद्रादिविषयेयोगंकर्मणामनसागिरा ॥९६॥ ससंदिग्धमतिःकर्मफल
मस्तिनवेतिवा ॥ विप्लुतःसिद्धमात्मानमसिद्धोविहिमन्यते ॥९७॥ ममदाराःसुतामासाअहंमेषामिति
स्थितिः ॥ हिताहितेशुभावेषुविपरीतमतिःसदा ॥९८॥ क्षेमंसेप्रकृतोचैवविकारेवाविशेषवान् ॥ अना
कानलोपतज्ज्वलपवनोधमी ॥९९॥ एवंक्लेशैर्विनीतात्मावितथामिनिवेशवान् ॥ कर्मणांहेयमोहा
भिद्यायाचैवंवध्यते ॥ ॥१००॥ ॥आचार्योपासनंवेदशास्त्रार्थेषुविवेकिता ॥ तत्कर्मणामनुष्ठानं
संगसक्तिर्मरःशुभाः ॥१॥ स्त्रीलोकालंभविगमःसर्वभूतात्मदर्शनं ॥ त्यागःपरिग्रहाणांचजीर्णो
पायपरायणं ॥२॥ विषयेंद्रियसंरोधस्तंद्रालस्यविवर्जनं ॥ शरीरपरिसंरक्षानंप्रवृत्तिश्चयदर्शनं ॥३॥
नीरजस्तमतासत्त्वशुद्धिर्निस्पृहतादमः ॥ एतैरुपायैःसंशुद्धःसत्त्वयोग्यमतीभवेत् ॥४॥ तत्तस्मृते
रुपस्थानात्सत्त्वयोगात्सरिक्षयात् ॥ कर्मणांसंनिकर्षाच्चसतांयोगःप्रवर्त्तते ॥५॥ शरीरसंक्षयेयस्य
मनःसत्त्वस्थमीश्वरं ॥ अविप्लुतमतेःसम्यक्सजातिस्मरतांमियात् ॥६॥ यथाहिमरतो
वर्णैर्वीक्षयात्मनस्तनुं ॥ नानारूपाणिकुर्वाणस्तथात्मकर्मजास्तनूः ॥७॥ कालकर्मात्मबीजानांदोषैर्मी
लुप्तएवच ॥ गर्भस्थैवेक्षतंदृष्टमंगग्रहणादिजन्मतः ॥८॥ अहंकारेणमनसागत्याकर्मफलेनच ॥

शरीरेणचनात्मा यंमुक्तपूर्वः कदाचना॥ दृतासप्तक्षमीप्राहुः शुभकर्माजितेंद्रियः॥ तपोरतोयोगदृढो
लोनरोगैरभिभूयते॥१०॥वर्षीधार स्नेहयोगात्यथादीपस्य संस्थितिः॥ विक्रियापिचदृष्टेवमकाले
प्राणसंक्षयः॥११॥अनंतारमस्तस्यदीपवत्संस्थितोहृदि॥सितासिताःकर्बुनीलाःकपिलाःपीतलो
हिताः॥१२॥मूर्द्धमेकःस्थितस्तेषांयोभित्वासूर्यमंडलं॥प्रयातोकमतिक्रम्यतेनयातिपरांगतिं॥१३॥
यस्यात्मइन्द्रियग्रामःसूर्द्धमेवव्यवस्थितं॥तेनदेवशरीरात्तुसिद्धाःमानुषमाप्नुवते॥१४॥येतेकरणपंचाध्यी
क्षाद्दृश्यायोस्यमद्भुताः॥इहकर्मोपभोगायतेःसंसरंतिसोवशाः॥१५॥वेदैःशास्त्रैःसविज्ञानै
र्जन्मनामरणेनच॥आत्मागत्यातथागत्यासत्येनसमतेनच॥१६॥श्रेयस्यासुखदुःखाभ्यांकर्मभि
शुभाशुभैः॥निमित्तंकुतन्नानग्रहसंयोगजैःफलैः॥१६॥तारानक्षत्रसंचारैर्जागरैःस्वप्नजैरपि॥आ
कारायवनज्योतिर्जलभूमिरसैस्तथा॥१७॥मन्वंतरैर्युगाद्यांत्रौषधिफलैरपि॥चित्तमा
तंवैधर्मानंकारणंजगत्स्मृतं॥१८॥अहंकारस्मृतिर्मेधादृष्टिर्बुद्धिःसुखंधृतिः॥इंद्रियांतरसंचारइ
कारणंजीविते॥१९॥स्वप्नःस्वर्गश्चभावानांप्रेरणंमनसोगतिः॥निमेषश्चेतनायत्नआनंदोपंचमो
तिकं॥२०॥यतएतानिलिंगानिदृश्यंतेपरमात्मनः॥तस्मादस्तिपरोदेहात्मासर्वगईश्वरः॥२१॥
अव्यक्तमात्माक्षेत्रज्ञःक्षेत्रज्ञस्यनिगद्यते॥ईश्वरःसर्वभूतस्थःसन्नसन्सदसच्चयः॥२२॥

MEMORIAL

साथीनि-

बुद्धींद्रियाणिसर्वाणिमनःकर्मेंद्रियाणिच॥अहंकारश्चबुद्धिश्चपंचभूतादीनिचैवहि॥२३॥बुद्धेरु
त्पत्तिरव्यक्तात्ततोहंकारसंभवः॥तन्मात्रादीन्यहंकारादेकोत्तरगुणानिच॥२४॥शब्दःस्पर्शश्चरूपंच
रसोगंधश्चतद्गुणाः॥योयस्मान्निःसृतश्चैषांततस्मिन्नेवलीयते॥२५॥यथात्मानंस्तथात्मात
थावःकथितोमया॥विधाकरणंत्रिप्रकारंकर्मणांभावसंभवे॥२६॥सत्वंरजस्तमश्चैवगुणा
स्तस्यैवकीर्तिताः॥रजस्तमोभ्यांभावेषुचक्रवद्भ्रमतेभृशं॥२७॥अनादिरादिर्मध्यश्चैवसएषपुरु
षःपरः॥लिंगेंद्रियग्राह्यरूपःसविकारउदाहृतः॥२८॥पित्र्यानोज्ञवीथ्याश्चमहतस्तस्यचांतरं॥ते
नाग्निहोत्रिणोयांतिस्वर्गकामादिवंप्रति॥२९॥येचदानपराःसम्यगाप्तैश्चगुणैर्युताः॥तेपितृ
नैवमार्गेणसत्यव्रतपरायणाः॥३०॥तत्राप्सरोभिस्सहस्रमुनयोग्रहमेधिनः॥पुनरावर्तिनो
बीजभूताधर्मप्रवर्तकाः॥३१॥सप्तर्षिणांगवीथ्यंतेध्रुवोकंसमाश्रिताः॥तावंतएवमुनयः
सर्वेसंभविवर्जिताः॥३२॥तपसाब्रह्मचर्येणसंगत्यागेनमेधया॥तत्रगत्वावर्तिष्ठंतिमावदाभू
तसंप्लवं॥३३॥ततोवेदःपुराणंनिर्विशोपनिषदस्तथा॥श्लोकाःसूत्राणिभाष्याणियज्ञाश्चैवकृतास्त्रयः

वेदानुवचनं मौञ्जीबन्धनमेखलाः ॥ अक्षारलवणाशित्वं एकभक्तोपवासकृत् ॥ अमांसभक्षणं ब्रह्मचर्यं तपो दमः ॥ अहिंसा गुरुशुश्रूषा तीर्थानुसरणं शमः ॥ ३५ ॥ सर्वाश्रमेषु विहितो ह्यस्माः समस्तैरेवमेव तु ॥ द्रष्टव्यस्त्वथ मंतव्यः श्रोतव्यश्चद्विजातिभिः ॥ ३६ ॥ एवमेनं विदंतीह ये चान्ये कर्मकाश्रिताः ॥ उपासते द्विजाः सम्यगद्भुतापरयायुताः ॥ ३७ ॥ क्रमात्ते संभवंत्यत्र विरजाः शुद्धकुंतथो तरं ॥ अमनंदेवलोकं च सवितारंस वै पुनः ॥ ३८ ॥ ततस्तान्पुरुषोऽभ्येत्य मानसो ब्रह्मलोकिकान् ॥ करोतिपुनरावृत्तिस्तेषामिहनविद्यते ॥ ३९ ॥ यस्तेनतपसादानैर्यैर्हिस्वर्गमितोनराः ॥ पूर्वमेनिशाकल्पक्षयं दक्षिणमनमे वच ॥ ४० ॥ वितलोकंचंद्रमसंवायुंदक्षिजलंमही ॥ क्रमात्ते संभवंतीहपुनरेवव्रजंतिच ॥ ४१ ॥ एतयोनाविजानंतिमार्गंहितममास्वान् ॥ इंद्रश्चकः पतंगोवामवेकीटोऽथवाकृमिः ॥ ४२ ॥ कुरुस्योनानचरणाःसर्वेन्यस्मेतरंकरं ॥ इत्यानंद्विविदुभम्य पुरंदिष्टम्य चोरसा ॥ ४३ ॥ निमीलिताक्षःसत्रस्थोदंतैर्दंतानसंस्पृशन् ॥ नालुस्याच्चलिकश्चसंयतास्यःसुनिश्चलः ॥ ४४ ॥ संनिरुंध्येंद्रियग्रामंनाविनीयोच्छ्रितासनः ॥ हृदुगुणंविगुणेवाविप्राणमामुपक्रमेत् ॥ ४५ ॥ ततोध्येयःस्थितोयोऽसौहृदमेदीपवत्प्रभुः ॥ धारमेन्नत्रचात्मानंधारणांधारयन्बुधः ॥ ४६ ॥ अंतर्धानंस्मृतिःकृतिर्दृष्टिः ओचत्ततातथा ॥ निर्जरशरीरमुत्सृज्यपरकायमवेदनं ॥ ४७ ॥ अर्थानांछेदतः सृष्टियोगसिद्धश्चल ॥३९॥

क्षणं ॥ सिद्धयोगेलभन्देहममतत्वोयकल्पते ॥ ४८ ॥ अथवाप्यन्यसत्वेदंसकृत्कर्मविनेवसन् ॥ अया चितार्थामितभुक्परांसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ ४९ ॥ न्यायागतधनस्तत्वज्ञानविज्ञानतिथिप्रियः ॥ आढ्यकुलसदाचारगृहस्थोविहिमुच्यते ॥ ५० ॥ ॥ इतिअध्यात्ममकरणं ॥ ॥ महापातकनान्पोरान्नरकान्प्राप्यदारुणान् ॥ कर्मक्षयात्समायंतेमहापातकिनस्त्विह ॥ १ ॥ ॥ मद्यश्चस्त्रुकरोब्रह्मणंब्रह्महत्योनिरुच्यते ॥ रुरुपुत्रकंवेनानोसुरायोनानसंशयः ॥ २ ॥ कृमिकीटपतंगत्वंस्वर्लोकेनसमाप्नुयात् ॥ तत्रगुल्मलतात्वंचक्रमेणोगुरुतल्पगः ॥ ३ ॥ ब्रह्महाक्षयरोगीस्यान्सुरापःश्यावदंतकः ॥ हेमहारीनखकुनखीदुश्चर्मीगुरुतल्पगः ॥ ४ ॥ धान्यमिक्षोतिरिक्तांगःविश्रुनःपूतिनासिकः ॥ तैलहातैलपायीस्यात्पूतिवक्त्रस्तुरस्त्वकः ॥ ५ ॥ योयेनसंवससेषांसतद्विंगोभिजायते ॥ अन्नहन्मंदयावीस्यान्मूकोवागपहारकः ॥ ६ ॥ परस्यचित्तंहत्वाब्रह्मस्वमपहृत्यच ॥ अरण्येमनिर्जलेदेशेजायतेब्रह्मराक्षसः ॥ ७ ॥ हीनजातौप्रजायेतपरस्वापहारकः ॥ पत्रशाकंशिरवीहत्वागंधांश्चंदनजीरकान् ॥ ८ ॥ मुष्णन्कोधान्यहारीस्यादानमुष्टःकपिंजलः ॥ जलंप्लवःपयःकाकोगृहकारीघृतस्करः ॥ ९ ॥ मधुदंशःपतंगश्चगोंमांसेधांडनिंदकस्तथा ॥ द्विवस्त्रीवस्त्रंरुवारंसतुवारीलवणहारकः ॥ १० ॥ प्रदहेन्नार्थमेतन्तुममोक्तंस्तेयकर्मणां ॥

मलिनाद्रव्यप्रकाराहिमधातथैवमलिनात्मनः ॥११॥यथाकर्मफलंप्राप्यतिर्यक्कांतपर्यगात् ॥जायंते
लक्षणभ्रष्टादरिद्राःपुरुषाधमाः ॥१२॥ततोनिःकल्मषीभूताः कुलेमहतिभोगिनः ॥जायंतेविपदोदे
तापनधान्यसमन्विताः ॥१३॥विहितस्माननुष्ठानान्निंदितस्यचसेवनात् ॥अनिग्रहाच्चेंद्रियाणांनरः
पतनमृच्छति ॥१४॥तस्मात्तेनेहकर्त्तव्यंप्रायश्चित्तंविदुर्बुधे ॥एवमस्यांतरात्माचलोकश्चैवमसंशयः
प्रायश्चित्तैरपैतेनोमदत्तानृतंभवेत् ॥कामतोव्यवहार्यस्यवचनादिहजायते ॥१६॥प्रायश्चित्तमकुर्वी
णाःपापेषुनिरतानराः ॥अपश्चात्तापिनोयांतिनरकानतिदारुणान् ॥१७॥तामिस्रंलोहशंकुंचमहा
रौरवकालसूत्रकं ॥महानरककाकोलंसंजीवनमहापथं ॥१९॥अवीचिमंधतामिस्रंकुंभीपाकंतथैवच ॥अप्रति
ष्ठंवनंचैवकविंशंकं ॥२०॥महापातकजैर्घोरैरुपपातकजैस्तथा ॥अन्वितायांतिचरितंप्रायश्चित्तान
राधमाः ॥२१॥ब्रह्महाभपशस्तेनस्तथैवगुरुतल्पगः ॥एतेमहापातकिनोयश्चतैःसहसंवसेत् ॥२२॥
गुरूणामधिक्षेपीवेदनिंदासुहृद्वधः ॥यश्चहत्सासमंदेमप्रधानस्यचनाशनं ॥२३॥विधि
क्रमक्षणजैस्त्यमुत्कर्षंचवदेत् ॥रजस्वलागुरुवास्वादःसुरापानसमानितु ॥२४॥अश्वरत्नमनुष्य

कुंभ ०

स्त्रीभूधेनुहरणंतथा ॥निक्षेपस्यचसर्वंहिसुवर्णस्तेयसंमितं ॥२५॥सविप्रामीकुमारीषुस्वसो निजं
सजातिषु ॥सगोत्रासुसुतस्त्रीषुगुरुतल्यसमंस्मृतं ॥२६॥पितुःस्वसारंमातुश्चमातुलानीस्नुषां
पि ॥मातुःसपत्नीमातीमाचार्यतनयांतथा ॥२७॥आचार्यपत्नीस्वसृतांगछंस्तुगुरुतल्पगः ॥छिन्ना
लिंगंवपस्तस्यसकामायाःस्त्रियास्तथा ॥२८॥गोवधोग्रासतोस्तेयमन्नानांचानपाक्रिया ॥अनाहिता
ग्निर्योपएषविक्रमंपरिवेदनं ॥२९॥भर्तारंत्यजनादानंभर्तुरुत्क्रामणंतथा ॥करदार्यंपरिविंदाद्धू
यंतत्वगक्रिया ॥३०॥स्त्रीशूद्रविट्क्षत्रवधोनिंदितार्थोपजीवनं ॥नास्तिक्यंव्रतलोपश्चसुतानांचैव
विक्रमः ॥३१॥धान्यकुप्यपशुस्तेयमसाध्यानांचसाधनं ॥पितृमातृसुतत्यागस्तथागारविक्रयः ॥३२॥
कन्यांदूषणंचैवपरिविदकसाधनं ॥कन्याप्रदानंतस्यैवकौटिल्यंव्रतलोपनं ॥३३॥आत्मनोर्थेक्रियारं
भोमयपस्त्रीनिषेवणं ॥स्त्रीध्यामग्निसुतत्यागोवीरव्रतसमाएवच ॥३४॥इंधनार्थंद्रुमच्छेदःस्त्रीहिंसोप
जीवनं ॥हिंस्रमंत्रविधानंचब्रह्मसोमविक्रमः ॥३५॥अशुद्धप्रेष्यहीनंसत्क्रियाहीनंचनिर्घृणं ॥तृ
थैवानाश्रमेवासःपरान्नपरिपुष्टता ॥असच्छास्त्राधिगमनंमत्कृत्वाधिक्रियाकृता ॥मानीविक्रयकृत्वैषा

ना २

थि- या

मेकैकमुपपातकं ॥३७॥ क्षीरः कपाली ध्वजवान्भिक्षाहीकर्मवेदयन् ॥ ब्रह्महा दूदशाद्भूतानि तु निम्न
कृच्छ्रद्विमासमुपयात् ॥३८॥ लोमभ्यः स्वाहेत्येवं लोमनमंत्रतिवैतनुं ॥ मज्जांतोजुहुयाद्वापि मंत्रेरेभिर्यथा
क्रमं ॥३९॥ ब्रह्मलस्य परिज्ञाणात्तरवांदूदशाकस्यका ॥ तथास्वमेधावद्यथस्नातोदूशुद्धिमाप्नुया
त् ॥४०॥ दीर्घतीव्रामयग्रस्तं ब्रह्मलंग्रामयाचिका ॥ दृष्ट्वापथिनिरातंकंकलासुब्रह्महाशुचिः ॥४१॥
आनीमग्नेससर्वंस्वंहृतंघातितएवका ॥ तन्निमित्तंभूततःस्त्रैतीवन्नविविशुद्धति ॥४२॥ अरण्ये
नियतोजत्वात्रिःकृत्वोवेदसंहितां ॥ शुध्यतेवामितात्मापिप्रतिस्रोतःसरस्वती ॥४३॥ संग्रामेबाहु
तोलक्ष्मभूतःशुद्धिमवाप्नुयात् ॥ मृतकल्पःप्रहारार्तोजीवन्नविविशुद्धति ॥४४॥ पात्रेधनंवापय
सीसंदत्वाशुद्धिमवाप्नुयात् ॥ आदातुश्चविशुद्ध्यर्थंहिंस्रेवैश्वानरीस्मृता ॥४५॥ यागस्थक्षत्रविट्
घातीचरेद्ब्रह्महतिव्रतं ॥ भ्रूणहाचयथावीतथाब्रह्मनिषूदकः ॥४६॥ चरेद्ब्रह्महवाविधातार्थं
येसमागतः ॥ द्विगुणंसवनस्थेतुब्राह्मणोव्रतमादिशेत् ॥४७॥ ॥इतिब्रह्महत्यायश्चि
त्तं ॥ ॥सुरांबुद्धतगोमूत्रपयसामग्निसंनिभं ॥ सुरापोन्यतमंपीत्वामरणाच्छुद्धिमश्नुते ॥१॥

॥८१॥

बालवासाजटीवाचिरेद्ब्रह्महणिव्रतं ॥ विण्याकंवाकणान्वापिभक्षयेद्वित्रिःसमाहितः ॥२॥ अज्ञा
नात्सुरांपीत्वारेतोविण्मूत्रमेववा ॥ पुनःसंस्कारमर्हंतित्रयोवर्णाद्विजातयः ॥३॥ पतितोक्तेनसं
यातिब्राह्मणीमसुरांपिबेत् ॥ इहैवसाशुनीगर्भंश्वकरीचोपजायते ॥४॥ ॥इतिसुरापमाय
श्चित्तं ॥ ॥ब्राह्मणस्वर्णहारीतुरात्रेमुसलमर्पयेत् ॥ स्वर्मरव्यापवंसेनहतोग्नौविवाशुचिः ॥१॥ क५
अतीवेक्षुन्नचेक्षुरसुरापव्रतमाचरेत् ॥ आसतुल्यंसुवर्णंवादद्याद्विप्रतुष्टिकृत् ॥२॥
॥ ॥इतिस्वर्णस्तेयप्रायश्चित्तं ॥ ॥तल्पेभग्नेसतीमन्यस्योषितंस्वपेत् ॥ गर्हीलोकस
दृषोनैर्ऋतांचोल्जेत्तनुं ॥१॥ प्राजापत्यंचरेत्कृच्छ्रंसमागागुरुतल्पगः ॥ चांद्रायणंवा
त्रीन्मासानभ्यसेद्वेदसंहितां ॥२॥ ॥इतिगुरुतल्पप्रायश्चित्तं ॥ ॥एतेष्वकृतवान्पापं
द्वौवत्सरेसोपितत्समः ॥ कन्यांसमुद्वहेद्दोसोपकसामकिंचनां ॥१॥ ॥संसर्गपातकप्रायश्चि इतिश्र
त्तं ॥ ॥चांद्रायणंचरेत्सर्वान्वर्षेष्टा निहसन्नृजून् ॥ शरीरोपिकारार्थीनोपिकालेनानेनशुद्ध्य
ति ॥१॥ पंचगव्यंपिबन्गोघ्नोमासमासीतसंयतः ॥ गोष्ठेशयोगुणान्गोभ्योप्रदानेनशुद्ध्यति ॥२॥

॥ ॥इतिमहापातकप्रायश्चित्तप्रकरणं ॥ ॥७

॥४२॥

कृच्छ्रं चेद्वाति कृच्छ्रं चचरेद्वा पिसमाहितः ॥ दध्यात्रिरात्रं गोकोष्ठ एकभक्तेन कृच्छ्रकृत् ॥३॥ उपपातक
षु कृच्छ्रस्यादेवं चंद्रायणे नवौ ॥ पयसा वापिमासेन परा के त्वेवमेवपुनः ॥४॥ एकभक्तं सहस्रागदघात्क
त्रदशेपुमान् ॥ ब्रह्महत्राव्रतंवापि वत्सरत्रितयंचरेत् ॥५॥ वेदयज्ञंचरेदेतद्दघाद्वैकशतंगवां ॥
षण्मासांश्चरेद्वायेतद्दघाद्वैनुर्द्दशाथवा ॥६॥ दुर्वृत्तब्रह्म [illegible] विट्शूद्रयोषांप्रमा [illegible] तुदृतिंपचेत् ॥८॥
वत्समविक्रमाद्दघाद्विशुद्ध्ये ॥७॥ अप्रदुष्टास्त्रियंहत्वाशूद्रहत्राव्रतंचरेत् ॥ अस्थिक्षतांसहृ
स्रंतुतथा नस्थिमतामनः ॥८॥ माजीरगोधानकुलमंडूकंश्वपतत्रिणः ॥ हत्वाश्वंपिवे
त्क्षीरं कृच्छ्रंवापादिकंचरेत् ॥९॥ गजेनीलवधाः पंचशुकेवत्सोहिहायनः ॥ खरोजमेषेषु दशेदेमः
कोचेत्रिहायनः ॥१०॥ हंसश्येनकपिक्रव्याद्बलस्यलक्ष्मीरवंदिनः ॥ मासंचहत्वादध्राक्षंक्रव्या
दस्कवल्लिकां ॥११॥ उरगेषायसोदंडःपंडकेत्रपुसीसकं ॥ कोलेघृतघटोदेयउष्ट्रेगुंजाहरेत्
शुकं ॥१२॥ तित्तिरौतुतिलद्रोणंगजादीनामशक्नुवन् ॥ दानंदत्वाचरेत्कृच्छ्रंएकैकस्यविशुद्ध
ये ॥१३॥ फलपुष्पाभरसजसत्वपातेघृताशनं ॥ किंचित्सास्थिवधेदेयंप्राणायामस्तथान ॥४२॥

स्यादौषधिश्चथाघेदेक्षीराक्षीणोनुगोदिनं ॥२५॥ दि
॥ इतिहिंसाप्रायश्चित्तप्रकरणं ॥
स्थिके ॥२०॥ वृक्षगुल्मलतावीरुच्छेदनेजप्यमुच्यते ॥ पुष्पलीचयनेदृष्टश्रोद्धृ [illegible] वाय
सैः ॥ [illegible] प्राणायामंजलेकृत्वाघृतंप्राश्यविशुध्यति ॥ [illegible]
[illegible] यन्मेधरेतइत्याभ्यांस्कन्नेरेतोभिमंत्रयेत् ॥ ततोंतरंभुवोमध्येतेनानामिकमास्पृ
शेत् ॥२१॥ मच्चित्तेजइतिस्थायीस्वदृष्टंवुगतंजपेत् ॥ सावित्रीमनुचोदृष्ट्वाघृतंप्राश्येच्चतेपि
वा ॥२२॥ अवकीर्णिनवेदकृत्वाव्रतचारीतुयोषितं ॥ गर्दभंपशुमालभ्यनैर्ऋतंसविशुध्यति ॥२३॥
मेक्षाग्निकाश्चेत्सकृत्वानुसप्तरात्रमनातुरः ॥ कामावकीर्णइत्याभ्यांहुत्वाचाज्याहुतिद्वयं ॥२४॥
उपस्थानंततःकुर्यात्समासिंचंस्वनेनतु ॥ मपुमांसाशनेकार्यः कृच्छ्रोषत्रतानिच ॥
प्रतिकूलंगुरोः कृत्वातंप्रसाद्यैवशुध्यति ॥ कृच्छ्रत्रयंगुरुःकुर्यात्स्त्रियंतेसहितोयदि ॥२२॥
स्त्रियमालोपकारेतुमृतेविमेनपातकं ॥ तप्तकृच्छ्रोवधाणांतुभेषजादिक्रियादिषु ॥२३॥
मिथ्याभिशंसिनोदोषोवेदुःसमोमृतवादिनः ॥ मिथ्याभिशस्तदोषंचसमादत्तेमृषादृतं ॥२४॥
महापापोपपापाभ्यांयोभिशंसेन्मृषानरं ॥ जँभक्षोमासमासीतसजापीनियतेंद्रियः ॥२५॥

वेद शूद्रीयवाङ्मयं संकोचशरणागतं ॥२८॥३

अग्निहोत्रमुपासीत यरेदग्नेयमेव वा ॥ निर्वपेच्चपुरोडाशं नाम यंचरुमेव वा ॥२६॥ अग्नियु
क्तोत्रजा यांगछेश्चाद्रायणं चरेत् ॥ त्रिरात्रांते घृतं सोमगतोदक्सोशुचिर्भवेत् ॥२७॥ त्री न्
छानाचरेद्वा लयजेभिवरन्नपि ॥ जो छेवसन्ब्रह्मचारी मासमेकं पयोव्रतः ॥ [redacted] गायत्री
जाप्यनिरतोशुभ्रतेऽसत्प्रतिग्रहात् ॥ [redacted] ॥२९॥ प्राणा
मीन लेस्नालोखरयानोश्वगतः ॥ नग्नः स्नालाचशुक्लाचगत्वाचैवदिवास्त्रियं ॥३०॥ यु
क्तंहलंरुसविप्रंनिर्जिसवारतः ॥ वध्वावाससाछिन्नंप्रसाधीपवसेदिनं ॥३१॥ विप्र
दंशोपमेकूपेलतिकूपेनिपतने ॥ कूपातिकूपेऽस्तकूपातेकूपेऽभ्यंतरप्रोक्षिते ॥३२॥
देहांकालंवयःशक्तिंपावंचावेक्ष्यमलतः ॥ प्रायश्चित्तंप्रकुर्यात्पत्र चोक्तानिष्कृतिः ॥३३॥ त्यं
दासीकुंभंवहिर्ग्रामान्निनयेरन्स्वशोधवाः ॥ पतित स्यवहिःकुर्युःसर्वकार्येषुचैवतं ॥३४॥ ह
रितंव्रतआयातेनिनयेरन्वंघटं ॥ जुगुप्सेद्वाप्येनंसंवत्सरेयुश्चसबंधुः ॥३५॥ पतितानां
मेषएवविधिःस्त्रीणांप्रकीर्तितः ॥ वासोग्रहंतिकेरेयोसन्नंवासःसरक्षणं ॥३६॥ नीचाभि ॥८३॥

गमनंगर्भपातनंभर्तृहिंसने ॥ विशेषपतनीयानिस्त्रीणामेतानिवैध्रुवं ॥३७॥ शरणागतवा
लस्त्रीहिंसकान्संवसेन्नतु ॥ चीर्णव्रतानघिसतःकृतघ्नसहितानिमान् ॥३८॥ घटेपवर्जितेस्ना
तिमध्यस्थोयवसंगवा ॥ प्रदक्षात्थमंगोभिःसस्नेतस्मात्सक्रिया ॥८०॥ विरक्ततोषः कु
र्वीतपर्वतोनुमतव्रतं ॥ अग्निरित्या तरोधस्करहस्यंव्रतमाचरेत् ॥८१॥ त्रिरात्रोयोषितो
जस्त्वाब्रह्महात्यपमर्षणं ॥ अंतर्जलेदिशुद्धेतदलाभेचपयस्विनी ॥८२॥ लोमभ्यःस्वाहेत्य
थवादिवसंमारुताद्भानः ॥ जलेस्थितोभिजुहुयाद्घृतादिहुताहुतीः ॥८३॥ त्रिरात्रोयोषितो
दुग्धाकूष्मांडीभिर्हतंशुचिः ॥ [redacted] ॥८४॥ सहस्रदीर्घजा
पीनमुच्यतेगुरुहत्यगः ॥ योदैवाकर्मणोस्यांतेपथगेभिःपयस्विनी ॥८५॥ [redacted]
[redacted] ॥ इतिरहस्यमहापातकप्रायश्चित्तं ॥ [redacted] ना
मनादिष्टस्यचैवहि ॥ ॐकाराभिहुतंसोमसलिलंपावनंपिबेत् ॥ [redacted] कृत्वातुरेतोविण्मू
त्रंप्राङ्नंहिदिशोनमः ॥ निशापांवादिवावापियदज्ञानकृतंभवेत् ॥ [redacted] त्रैकालंसंध्याकरणा
त्तत्सर्वंविप्रणश्यति ॥३॥ [redacted] मंत्रेयत्रचसंकीर्ण

प्राणायामशतंकार्यंसर्वपापनुत्तये ॥४

॥ इतिरहस्यप्रायश्चित्तप्रकरणं ॥ ४

॥ ८ ॥

तिच्छे

मात्मानं मन्यते द्विजः ॥ तत्र तत्रति लेहो मोगायत्र्याबाचनंतथा ॥ १ ॥ शुक्रियारएवकजपोगायत्र्या श्चविद्योवतः ॥ सर्वपापहरालेतेरुद्रैकादशानीतथा ॥ २ ॥ वेदाभ्यासरतंक्षांतंमहायज्ञक्रियापरं ॥ नस्पृशंतीहपापानिमहापातककानपि ॥ ३ ॥ वायुभक्षोदिवा [illegible] त्रिनी लाप्सुसूर्यदृक् ॥ ब्रह्मसहस्रंगायत्र्याःशुद्धेद्वसवपादृते ॥ ४ ॥ ब्रह्मचर्यदयाक्षांतिर्दानंसत्यमकल्कता ॥ अहिंसास्तेयमाधुर्यमस्पृहेतेयमाःस्मृताः ॥ ५ ॥ स्नानमौपवासेज्यास्वाध्यायोपस्थनिग्रहाः ॥ नियमागुरुशुश्रूषाशौचाप्रमादताः ॥ ६ ॥ [illegible] गोमूत्रंगोमयं क्षीरंदधिसर्पिःकुशोदकं ॥ ७ ॥ मासमात्रंउपवसेल्लघुसंतपनंचरेत् ॥ एवकृसंतपनद्वयेः षडहःसोपवासकः ॥ ८ ॥ सप्ताहेनतुकृछ्रोयंमहासांतपनःस्मृतः ॥ पलाशंबिल्वपत्रंचकुशोदकैः ॥ ९ ॥ प्रत्येकंप्रत्यहंपीतैःक्रमेणकृछ्रउदाहृतः ॥ तप्तक्षीरघृतंवूनामेकंमत्सहपिबेत् ॥ १० ॥ एकरात्रोपवासश्चतप्तकृछ्रउदाहृतः ॥ यथाकथंचित्त्रिरणःब्रह्मापलोयमुच्यते ॥ ११ ॥ अमनेवानिकृछ्रंस्यात्सप्तरात्रंभोजनः ॥ कृछ्रातिकृछ्रःपयसादिवसानेकविंशतिं ॥ १२ ॥ द्वादशाहोपवासेनपराकःपरिकीर्तितः ॥ पिण्याकंचामतक्रंवुसक्तुंमतिवासरं ॥ १३ ॥

३ एकाकेनानक्तेनतथैवायाचितेनच ॥ उपवासेनचैवायंपादकृछ्रःप्रकीर्तितः ॥ २

॥ ८ ॥

श्रुतैतान्पयोधर्मान्यथावल्क्येनभाषितान् ॥ इदमूचुर्महात्मानंयोगीश्वरमितौजसं ॥ [illegible] दानेद्विजान्पर्वसुपर्वसु ॥ अश्वमेधफलंतस्यतद्ज्ञानंनुमन्यतां ॥ २ ॥ अ एकरात्रोपवासश्चकृछ्रःसोप्योयमुच्यते ॥ [illegible] एषांत्रिरात्रमभ्यासादेकैकस्यच थाविधि ॥ [illegible] तुलापुरुषइत्येषत्रेयः पंचदशाहिकः ॥ तिथिवृद्धाचरेत्सिंहनरकृछ्रंद्विजोत्तम उक्तस्मितान् ॥ [illegible] एकैकंकृत्सयेद्धेपिंडंचांद्रायणंचरेत् ॥ यथाकथंचित्सिंहानांचलाचि शास्तुतद्व्रयं ॥ [illegible] मासेनैवोपभुंजीतत्रीन्द्वादशमथापरं ॥ कुर्याच्चिषवणस्नायीकृछ्रंचांद्राय णंतथा ॥ [illegible] पवित्राणिजपेत्सिंहनरगायत्र्याचाभिमंत्रयेत् ॥ अनादिष्टेषुपापेषुशुद्धिश्चांद्रा यणेनवा ॥ [illegible] धर्मार्थंयश्चरेद्दंडंस्वेतिसूत्रेकृतो ॥ कृछ्रकृद्धर्मकामस्तुमहतींश्रियमा प्नुयात् ॥ [illegible] यथागुरुकृतंफलं [illegible] प्राप्नोतिसुव्रताहितः ॥ धर्मप्रश्नस्तथाख्यानंवर्णग मादिकांक्रियाः ॥ २० ॥ ब्रह्मचारिविधिश्चैवतथैवाचमनक्रिया ॥ स्नानाग्निकार्यशुश्रूषाव्रत स्वाध्यायसंज्ञितां ॥ २१ ॥ गुरोरनुज्ञास्नातस्यविवाहश्चरतिंस्त्रियाः ॥ पुत्राःसंकरजाकर्म स्नातकानांव्रतानिच ॥ २२ ॥ अध्यायानामुपाकर्मभोज्याभोज्यविचारणा ॥ द्रव्यशुद्धिर्द्विजा तीनांप्रदानंस्वादनंसंज्ञिता ॥ २३ ॥ विधिःश्राद्धस्यपितॄणांतुष्टिर्नानाविधातथा ॥ विनायकोपद्रम

नंग्रहणं द्यूतिकर्मच ॥२८॥ क्रमेणप्रथमेध्यायेराजधर्माश्चकीर्तिताः॥ व्यवहारविधिश्चादौ
समासेनोपदर्शितः ॥२५॥ ऋणादानंततश्चाधिस्तथोपनिधिसाक्षिणः॥ क्रयंविक्रयानुशयं
मद्येसमयस्यचविक्रमः॥ दत्तंप्रदानंकयोदास्यंत्रैविध्यंवेतनंतथा॥ एतंध्यानंतकर्तव्योध्यायेऽस्मिंश्रुतू
दसाक्षिकं॥ नानार्थेचैरवएषस्त्रीग्रहणंदुष्टशासनं ॥ ॥द्वितीयाध्यायनिर्दिष्टव्यवहारक्रमः
मः॥२८॥ प्रेतशुद्धिंसमाख्यातांविक्रयाविक्रयस्तथा॥ दानप्रस्थपरिव्राजतत्वध्यानविचारणा॥२९॥
सुरापापकृतांचगर्हा तीर्थसंकीर्तनं॥ नरकाणांमहापापंतथाचैवोपपातकं॥३०॥ अभक्ष्य
ाणिचैतेषांरहस्यानितथैवच॥ कृच्छ्रांद्रायणादीनिव्रतानिविविधानिच॥३१॥ पवित्राण्युपवि
त्राणितृतीयाध्यायसंग्रहे॥ श्रुत्वैतान्यखिलान्धर्मान्यथावत्प्रोक्तवान्मया॥३२॥ इदमूचुर्महात्मानं
योगींद्रमितितेजसं॥ यइदंपारयिष्यंतिधर्मशास्त्रमतंद्रिताः॥३३॥ इहलोकेयशः प्राप्यतेप्रेत्यसंगति
त्रिविष्टपं॥ द्विपार्थीलभतेविद्यांधनकामोधनंतथा॥३४॥ आयुःकामस्तथैवायुः श्रीकामेमह
तीश्रियं॥ धर्मार्थीप्राप्नुयाद्धर्ममर्थार्थीचार्थमाप्नुयात्॥३५॥ कामानवाप्नुयात्कामीप्रजार्थीचाप्नुया
त्प्रजां॥ ब्राह्मणःपात्रतांयातिक्षत्रियोविजयीभवेत्॥३६॥ वैश्यस्तूपान्यधनवान्स्यात्शास्त्रस्यै
धारणात्॥ यइदंश्रावयेद्विप्रोनरःपर्वसुसंयतः॥३७॥ अश्वमेधफलंतस्यतद्वाननुमन्यते॥ ॥८५॥

श्लोकत्रयमपिस्मार्यःश्राद्धेश्रावयिष्यति॥ पितॄणांतस्यतत्सिद्ध्यादक्षयानात्रसंशयः॥३८॥ श्रु
त्वैतद्वाक्यमुक्तंयत्तत्सामुनिभाषितं॥ एवमस्त्वितिहोवाचनमस्कृत्यस्वयंभुवे॥३९॥ धर्मसूत्रमिदं प्रा २
विप्राःपवित्रंपरमंमहत्॥ अन्यत्रपुत्रात्किंवाहव्यकव्येष्वधीयात॥४०॥ नचाशुश्रूषवेवाच्यंना
संवत्सरवासिने॥ नाज्ञातेनशठेक्रूरेधर्मस्यैदैनरोचते॥४१॥ अनूचानमवक्तव्यंविप्रायचबहुश्रु
ते॥ क्षत्रियेवातथाज्येष्ठेवैश्येवापुरुषाश्रिते॥४२॥ विप्रेरेतद्विजेषेणपार्थिवाजसनेयकैः॥
दृष्टद्विधर्ममतुलमिहलोकेपरत्रच॥४३॥ यदावासंमयादेवादत्तादैसनातनात्॥ तद्दःसर्वं
मिदंप्रोक्तंऋतिस्मृतिसमन्वितं॥४४॥ निःश्रेयसकरंनृणांशास्त्रंदेवर्षिसूचितं॥ शास्त्रायैवाध्य
यस्यंतितेनेहायांतिवापुनः॥४५॥ निर्जितवाजसनेयोऋषीन्सर्वानुपस्थितान्॥ गोयज्ञाहतास्त
स्मैनमोस्तुयमराजते॥४६॥ अध्यापिधनुसंक्षिप्तंशास्त्रंबुद्धिविवर्द्धनं॥ अनुष्टुपंदसिद्धेतद्वाज
व्यक्येनभाषितं॥४७॥ सर्वंपापहरंपुण्यंसुप्रसन्नंसमंमसं॥ श्लोकानामधिपोवंसहस्यचशताधिकं॥४८॥
आदित्यस्यप्रसादेनप्राप्तवान्योगमुत्तमं॥ मणवेयद्वल्क्यस्यपिप्पलादगुरोरहं॥४९॥ अमानव्या
मान्यमतोन्यवादिवक्त्रोधिजोयजूंषि॥ तंयाज्ञवल्क्यंककुदंमुनीनामध्वर्यवोब्रह्मनिधिंछ
त्रोच॥५०॥ प्रकाशितायेनयजूंषिलोकेमहोसकाशात्तपसानवाप्य॥ तंयाज्ञवल्क्यंककुदंमुनीनांनमस्करो
म्यात्रिहरंमुनींद्रं॥ ॥५१॥ ॥ ॥इतिश्रीयाज्ञवल्क्यीयेधर्मशास्त्रेतृतीयोध्यायः॥ ॥ ॥शुभं॥ ॥ ॥ ॥८६॥

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

समाप्तिः

डॉ. भाऊ दाजी लाड संग्रहालय
DR. BHAU DAJI LAD MUSEUM